

ΜΑΘΗΜΑ 1 ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Κ. ΚΟΥΝΕΝΟΥ, 2010
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ (1)

- Ο όρος **συμβουλευτική κοινωνική εργασία** δεν σημαίνει την παροχή συμβουλών στον εξυπηρετούμενο, αφού η έννοια αυτή παραπέμπει σε μια κάθετη ιεραρχική σχέση, κάτι που είναι δεοντολογικά ανεπίτρεπτο. Όπως αναφέρει ο Σακκάς (1994), ο όρος **«συμβουλευτική»** παραπέμπει στην αρχαιοελληνική έννοια του «συν-βουλεύομαι», «σκέφτομαι μαζί με κάποιον σε μια σχέση ισοτιμίας». Όμως, θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε ότι δεν υπάρχει σχέση εξουσίας στη συμβουλευτική διαδικασία. Ο Patterson (1986) θεωρεί ιδιαίτερα δύσκολο έως αδύνατο το διαχωρισμό μεταξύ συμβουλευτικής και ψυχοθεραπείας, καθώς πιστεύει ότι οι δύο ορισμοί συγκλίνουν.
- Ο Σακκάς **ορίζει τη συμβουλευτική ως** «τη διαδικασία εκείνη που προϋποθέτει μία ιδιαίτερη σχέση μεταξύ κάποιου (εξυπηρετούμενου ή ασθενή) που ζητάει βοήθεια για κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει και του επαγγελματία που είναι εκπαιδευμένος να παρέχει αυτή τη βοήθεια (σύμβουλος/θεραπευτής)».
- **Η συμβουλευτική στην κοινωνική εργασία** δεν παραπέμπει μόνο στην παροχή βοήθειας για την επίλυση ενός ψυχολογικού προβλήματος ή για την ανάπτυξη αυτογνωσίας από την πλευρά του εξυπηρετούμενου. Συχνά αυτά ηχούν ως «πολυτελή αιτήματα», επουσιώδη, μάταια ή ανέφικτα, αφού οι περισσότεροι εξυπηρετούμενοι που καταφεύγουν ή παραπέμπονται στις κοινωνικές υπηρεσίες αντιμετωπίζουν καταστάσεις κρίσης, έντονα κοινωνικά προβλήματα, που χρήζουν άμεσης παρέμβασης, ή αδυνατούν να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες. Κατά συνέπεια, είναι αναγκαίο ο κοινωνικός λειτουργός, αφού εκτιμήσει αρχικά την κατάσταση, να προσπαθήσει να ανταποκριθεί στα άμεσα αιτήματα του εξυπηρετούμενου παρέχοντας του ταυτόχρονα συμβουλευτική υποστήριξη. **Σκοπός δηλαδή της συμβουλευτικής είναι** να βοηθήσει τον συμβουλευόμενο να αλλάξει στάση ζωής και να κατορθώσει ο ίδιος, αφού πρώτα κάνει τις επιλογές του, να προβεί σε πιο δυναμικές ενέργειες και να διαμορφώσει τους στόχους για την ίδια του τη ζωή.

ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ (2)

Σύμφωνα με τις *Feltham and Dryden (1993, σελ. 40)*, «η συμβουλευτική είναι μια σχέση που βασίζεται σε αρχές και χαρακτηρίζεται από την εφαρμογή μίας ή περισσότερων ψυχολογικών θεωριών. Χρησιμοποιεί συγκεκριμένες δεξιότητες επικοινωνίας, οι οποίες τροποποιούνται μέσα από την εμπειρία, τη διδασκαλία και μέσα από άλλους διαπροσωπικούς παράγοντες, ανάλογα με τις ανησυχίες, τα προβλήματα και τις φιλοδοξίες των συμβουλευόμενων/εξυπηρετούμενων. Η συμβουλευτική στοχεύει στο να διευκολύνει και όχι στο να δώσει συμβουλές ή να κατευθύνει πειστικά. Μπορεί να έχει βραχεία ή μακρά διάρκεια και να λαμβάνει χώρα στα πλαίσια ενός οργανισμού (δημόσιας υπηρεσίας ή μη κερδοσκοπικού οργανισμού) ή ιδιωτικά. Ακόμη, η συμβουλευτική μπορεί να παρέχεται ταυτόχρονα με την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη».

Σύμφωνα με τον *Δημητρόπουλο, (1999, 21-22)* η συμβουλευτική παρέμβαση εμπεριέχει τα ακόλουθα συστατικά στοιχεία, τα οποία στοιχειοθετούν και το περιεχόμενό της:

1. Υπάρχει ένα άτομο (ο πελάτης, ο συμβουλευόμενος που μπορεί να είναι και ομάδα ατόμων) που έχει ανάγκη να βοηθηθεί να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του, να πραγματώσει κάποια αναπτυξιακή λειτουργία π.χ. αυτογνωσία
2. Το άτομο αυτό προσέρχεται σε κάποιο ειδικό, τον Σύμβουλο δηλαδή, επειδή πιστεύει και προσδοκά ότι θα τον βοηθήσει
3. Κατά την διάρκεια της παρέμβασης, εξετάζεται, αντιμετωπίζεται ή επιλύεται το συγκεκριμένο πρόβλημα/θέμα που φέρνει το άτομο στον ειδικό
4. Μεταξύ των δύο μερών αναπτύσσεται και λειτουργεί μια ανθρώπινη συστηματική και οργανωμένη σχέση, η συμβουλευτική σχέση, η οποία αποτελεί τον άξονα δράσης για την υλοποίηση της συγκεκριμένης παρέμβασης
5. Η συμβουλευτική αυτή σχέση λαμβάνει χώρα σε ένα πλαίσιο (χώρος) και εφαρμόζεται η κατάλληλη επιστημονική μεθοδολογία και αξιοποιείται η πιο κατάλληλη θεωρητική προσέγγιση
6. Κατά την διάρκεια της παρέμβασης αλλά ιδιαίτερα προς το τέλος της αξιολογείται η συμβουλευτική προσπάθεια και καθόλη την διάρκεια τηρούνται τα βασικά στοιχεία ενός κώδικα δεοντολογίας, γραπτού ή απλά διάχυτου στο επιστημονικό περιβάλλον της συμβουλευτικής σχέσης.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (1)

- Η ολοένα αυξανόμενη συχνότητα διαζυγίων, κυρίως στις ήδη ανεπτυγμένες χώρες, συμβάλλει στην εμφάνιση νέων τύπων οικογενειών και καθιστά αναγκαία για τους επαγγελματίες στον χώρο της ψυχικής υγείας τη μελέτη της φυσιολογικής ή παθολογικής διάστασης του διαζυγίου και τις συνέπειές του, σε επίπεδο τόσο ψυχολογικό όσο και οικονομικό.
- Οι άνθρωποι διαφέρουν πολύ στις αντιδράσεις τους απέναντι στο διαζύγιο. Κάποιοι ωφελούνται από αυτό, άλλοι υποφέρουν βραχυπρόθεσμα και άλλοι δεν αναρρώνουν ποτέ (Amato, 2000).
- **Στην περίπτωση του «καλού διαζυγίου»** (Ahrons, 1994), τα ζευγάρια χωρίζουν χωρίς να βλάπτουν τις ζωές των παιδιών τους. Αντίθετα, συνεχίζουν να συμβάλλουν συναισθηματικά, ψυχολογικά, οικονομικά και πρακτικά στην ανατροφή των παιδιών, λειτουργώντας ως μία μεγαλύτερη δομή οικογένειας από την προηγούμενη. Αυτή **η μεγαλύτερη δομή οικογένειας έχει ονομασθεί δι-πυρηνική (binuclear)**, με δύο σπιτικά που το καθένα έχει ως επικεφαλής τον έναν από τους δύο γονείς. Η οικογένεια παραμένει ενωμένη, καθώς ενώνεται από το γεγονός ότι δύο ενήλικες είναι συνδεδεμένοι βιολογικά και ψυχολογικά με τα ίδια παιδιά.
- **Βεβαίως δεν καταλήγουν όλα τα διαζύγια σε αυτήν την ιδανική συνθήκη. Αντίθετα, δικαστικές διαμάχες, με αφορμή την κηδεμονία των παιδιών και τη διατροφή,** συχνά υποκρύπτουν έντονη συναισθηματική ανωριμότητα -σε κάποιες περιπτώσεις ψυχοπαθολογία των πρώην συζύγων- και δυσλειτουργίες του συστήματος του ζεύγους και της οικογένειας, που υπήρχαν πριν τον χωρισμό. Συχνά μία ανισορροπία ανάμεσα στην εργασία και την οικογένεια φαίνεται να υποδαυλίζει την ομαλή προσαρμογή του γονέα μετά το διαζύγιο και, ιδιαίτερα, της γυναίκας (Altenhofen, Biringen και Mergler, 2008).

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (2)

• ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΣΥΧΝΑ ΤΡΙΑ ΣΤΑΔΙΑ ΣΤΑ ΔΙΑΖΥΓΙΟ

1. **Το στάδιο του χωρισμού**, κατά το οποίο τα μέλη αρχικά αντιλαμβάνονται τον χωρισμό ως μια λύση και μια στρατηγική αντιμετώπισης των συζυγικών συγκρούσεων. Στη συνέχεια, απομακρύνονται ο ένας από τον άλλον και διαπραγματεύονται ζητήματα που έχουν σχέση με τα παιδιά και την κατοικία. Συχνά στη φάση αυτήν, οδηγούνται σε κρίση, κυρίως με κλιμάκωση των συγκρούσεων. Σε επόμενη φάση, ζουν χωριστά και λαμβάνουν πιο νηφάλιες αποφάσεις. Αυτό το στάδιο θεωρείται ότι έχει ολοκληρωθεί, όταν η οικογένεια αρχίζει να οργανώνει εκ νέου τις ανάγκες της, προσπαθώντας να προσαρμοσθεί στις νέες συνθήκες και στον νέο τρόπο ζωής, όταν, εν συντομία, έχει επέλθει ο «χωρισμός του συστήματος» (Ahrons και Rodgers, 1987) σύμφωνα με το οποίο οι σύζυγοι βασίζονται ο ένας στον άλλον για την ανάληψη συγκεκριμένων ρόλων. Βεβαίως, σε αυτήν τη φάση, πολύ συχνά λαμβάνουν χώρα αγώνες εξουσίας και δύναμης που διαποτίζουν τη ζωή όλης της οικογένειας.
2. **Το στάδιο του διαζυγίου**, κατά το οποίο οι πρώην σύζυγοι προσπαθούν να διαμορφώσουν ξεχωριστές και ανεξάρτητες ζωές και παράλληλα να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις απέναντι στην αρχική οικογένεια. Σε αυτό το στάδιο κάνουν την εμφάνισή τους οι διπυρηνικές οικογένειες.
3. **Το στάδιο του δεύτερου γάμου**. Το στάδιο αυτό αναλύεται στο μέρος που αναφέρεται στην ανασυσταμένη οικογένεια.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (3)

- Αμερικάνικη έρευνα (Ahrons) έχει καταγράψει τους **τύπους της σχέσης των πρώην συζύγων**, που συνήθως εμφανίζονται, ως εξής:
- **Τέλειοι «κολλητοί» (perfect pals)**. Αυτός ο τύπος σχέσης χαρακτηρίζεται από πολύ καλή επικοινωνία και συχνές επαφές. Οι πρώην σύζυγοι έχουν από κοινού την κηδεμονία των παιδιών και διατηρούν πολύ καλές σχέσεις για το καλό των παιδιών.
- **Συνεργάτες (cooperative colleagues)**. Είναι ο πιο συχνός τύπος- σχέσης πρώην συζύγων και χαρακτηρίζεται από μέτριο επίπεδο αλληλεπίδρασης και πολύ καλή επικοινωνία. Οι σύζυγοι έχουν από κοινού την κηδεμονία, συμβιβάζονται για το καλό των παιδιών και συχνά το σπίτι τού ενός γονέα θεωρείται και από τους δύο ως το «σπίτι» της οικογένειας.
- **Θυμωμένοι συνέταιροι (angry associates)**. Αυτός ο τύπος σχέσης χαρακτηρίζεται από μέτριο επίπεδο αλληλεπίδρασης και πτωχή επικοινωνία. Ο θυμός τους είναι εμφανής και στη σχέση με τα παιδιά τους, και ο γονέας που δεν μένει με τα παιδιά τα συναντά 2-3 φορές εβδομαδιαίως.
- **Οργισμένοι εχθροί (Fiery foes)**. Αυτός ο τύπος σχέσης χαρακτηρίζεται από χαμηλό επίπεδο αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας μεταξύ των πρώην συζύγων, lie' συχνές διαφωνίες και συγκρούσεις.
- **Διαιρεμένο δίδυμο (Divided duos)**. Σε αυτόν τον τύπο σχέσης, ο ένας γονέας ζει με τα παιδιά, ενώ ο δεύτερος έχει απομακρυνθεί τελείως και δεν συμμετέχει στην κηδεμονία των παιδιών.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (4)

Η λειτουργία της διαζευγμένης οικογένειας

Έντονες συγκρούσεις των συζύγων συνοδεύουν το διαζύγιο και μάλιστα στο διάστημα που ακολουθεί μετά το διαζύγιο οι συγκρούσεις αυξάνονται σε συχνότητα και ένταση. Το επιστημονικό ενδιαφέρον στρέφεται προς τη διαπίστωση των συνεπειών αυτών των συγκρούσεων στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη και συμπεριφορά των παιδιών που γίνονται μάρτυρές τους. Οι έρευνες (Hetherington, 1988) δείχνουν ότι στην αρχή (μετά το διαζύγιο) τα παιδιά των χωρισμένων οικογενειών υποφέρουν από τις μεταξύ των γονέων τους συγκρούσεις περισσότερο από τα παιδιά των μη χωρισμένων οικογενειών. Όμως αυτές οι διαφορές παρατηρούνται μόνον για τα πρώτα δύο χρόνια. Τα δύο έτη είναι ο μέγιστος χρόνος προσαρμογής των παιδιών στη νέα συνθήκη που έχει προκύψει μετά τον χωρισμό των γονέων τους. Στη διάρκεια αυτού του χρονικού διαστήματος τα παιδιά είναι πολύ ευάλωτα.

Μετά το πέρας των δύο ετών, τα παιδιά των πυρηνικών οικογενειών που ζουν σε συγκρουσιακό περιβάλλον παρουσιάζουν περισσότερη επιθετική και αντικοινωνική συμπεριφορά από τα παιδιά των χωρισμένων οικογενειών. Φαίνεται ότι τα παιδιά που ζουν σε μονογονεϊκές οικογένειες χωρίς συγκρούσεις, με κανόνες και συναισθηματική φροντίδα μπορούν και αναρρώνουν από την εχθρότητα που συνοδεύει τον χωρισμό και το διαζύγιο (Hetherington και Anderson, 1987).

Ο βαθμός επίδρασης του διαζυγίου στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού φαίνεται να διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία του. Οι απόψεις όμως σε αυτό το σημείο είναι αντικρουόμενες. Οι ειδικοί στο παρελθόν συνιστούσαν στο ζευγάρι να αποφύγει το διαζύγιο, εάν είχαν παιδί στην εφηβεία, μέχρι αυτό να έφτανε στην ηλικία της πρώτης ενηλικίωσης. Θεωρούσαν ότι η καλύτερη ηλικία των παιδιών, για να δεχθούν το διαζύγιο ομαλά, χωρίς αυτό να βλάψει την ψυχοσυναισθηματική τους εξέλιξη, ήταν η παιδική.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (5)

- Ωστόσο φαίνεται ότι, εάν ένα διαζύγιο έχει ως συνέπειες την ελλιπή επίβλεψη του μικρού παιδιού και την ελάχιστη επαφή με τον γονέα που δεν μένει μαζί του, τότε οι συνέπειες μπορεί να είναι πιο καταστροφικές από ό,τι αν το ζευγάρι χωρίσει, όταν το παιδί είναι στην εφηβεία (Harper και McLanahan, 1999). Μάλιστα, όσο πιο πολύ μένει ο βιολογικός πατέρας στο σπίτι, τόσο πιο μικρότερες πιθανότητες υπάρχουν να εκδηλώσει ο έφηβος προβλήματα στη συμπεριφορά του (Antecol και Bedard, 2007).
- Η τελευταία παρατήρηση δεν φαίνεται όμως να έχει λάβει υπόψη της τις συνέπειες από τη μακροχρόνια έκθεση του παιδιού και του εφήβου στις ενδοσυζυγικές συγκρούσεις. Οι μακροχρόνιες συγκρούσεις των γονέων επηρεάζουν αναμφισβήτητα όχι μόνον την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και τη συμπεριφορά του, αλλά και τις σχέσεις των αδελφών μεταξύ τους. Φαίνεται ότι οι συγκρούσεις στο ζευγάρι και ο τρόπος που αυτές βιώνονται από το παιδί αντανακλώνται στη σχέση του με τα αδέλφια του. Όσο μεγαλύτερης διάρκειας και πιο έντονες είναι οι συγκρούσεις των γονέων μεταξύ τους, τόσο πιο έντονες είναι και οι συγκρούσεις μεταξύ των αδελφών, ενώ οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονται από ελάχιστη και πτωχή ποιοτικά επαφή/αλληλεπίδραση. Αντίθετα, όταν επέρχεται το διαζύγιο των γονέων, οι σχέσεις των αδελφών μεταξύ τους βελτιώνονται σημαντικά (Roortman και Voorpostel, 2009).
- Έχει παρατηρηθεί ότι, ακόμη και αν οι γονείς χωρίσουν όταν τα παιδιά είναι μικρά σε ηλικία (4-6 ετών), στη διάρκεια της εφηβείας τα παιδιά αυτά θα αναβιώσουν ως τραυματική την εμπειρία του διαζυγίου και θα παρουσιάσουν προβλήματα συμπεριφοράς, με συνηθέστερα τις συγκρούσεις με τον γονέα με τον οποίο μένουν μαζί και τις συγκρούσεις με συμμαθητές στο σχολείο (Hetherington και Clingempeel, 1992).

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (6)

- Φαίνεται ότι η ηλικία των παιδιών δεν μπορεί να αποτελεί το βασικό κριτήριο για τον χωρισμό ή όχι των γονέων. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία και θα καθορίσει το κατά πόσον τα παιδιά ή οι έφηβοι θα επηρεασθούν αρνητικά από το διαζύγιο των γονέων τους είναι η ποιότητα της σχέσης των γονέων μεταξύ τους, καθώς και η συχνότητα και η ποιότητα επαφής με τα παιδιά τους.
- Τα παιδιά φαίνεται ότι πηγαίνουν καλύτερα και αντεπεξέρχονται στις δυσκολίες του διαζυγίου, όταν έχουν επαφή και σχέση εξίσου και με τους δύο γονείς τους. Η συχνή επαφή και με τον γονέα που δεν ζει μαζί τους συμβάλλει στην κοινωνική τους ανάπτυξη και είναι ιδιαίτερα ευεργετική για τα αγόρια. Η δυνατότητα να περνούν τη νύχτα με τον άλλο γονέα συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας καλύτερης και πιο υγιούς σχέσης μαζί του, προάγοντας την ψυχοσυναισθηματική υγεία του εφήβου (Cashmare, Tudy, Parkinson και Taylor, 2008).
- Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι ένα διαζύγιο είναι προτιμότερο από το να ζει το παιδί σε μια οικογένεια με συγκρούσεις των γονέων μεταξύ τους. Οι γονείς που μετά το διαζύγιο δεν ζουν μαζί με τα παιδιά πρέπει να έχουν πολύ συχνή επαφή μαζί τους, ενώ κανείς δεν μπορεί να μιλήσει με βεβαιότητα για το ποια ηλικία των παιδιών είναι η πιο κατάλληλη για το διαζύγιο των γονέων.
- Πολύ σημαντικό ρόλο ως προς τις συνέπειες του διαζυγίου παίζουν το σχολείο και οι συνομήλικοι ως πηγές στήριξης των παιδιών και των γονέων που έχουν αναλάβει τη φροντίδα τους. Λειτουργούν ως αντισταθμιστικοί παράγοντες στο άγχος και την αβεβαιότητα, συμβάλλοντας στη σταθεροποίηση των χωρισμένων οικογενειών. Βεβαίως μπορεί να συμβάλουν και αρνητικά. Πιο συγκεκριμένα, μία έρευνα (Guttman, Lazar και Karni, 2008) που διεξήχθη στο Ισραήλ, είκοσι χρόνια μετά από μια προηγούμενη που μελετούσε το ίδιο θέμα, έδειξε ότι οι δάσκαλοι έβλεπαν και έκριναν περισσότερο αρνητικά τα παιδιά των χωρισμένων οικογενειών από ό,τι των μη χωρισμένων.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (7)

- Ιδιαίτερη αξία φαίνεται να έχει ένα σύστημα επίβλεψης (authoritative) που χαρακτηρίζεται από έλεγχο (όρια) και ζεστασιά. Όταν το σχολείο χαρακτηρίζεται από επαρκή έλεγχο και συναισθηματική εγγύτητα, τότε τόσο το ίδιο όσο και ο δάσκαλος ασκούν μια θεραπευτική επίδραση στα παιδιά των χωρισμένων οικογενειών και, ιδιαίτερα, στα αγόρια. Τον ίδιο ρόλο διαδραματίζει και η στενή σχέση με έναν φίλο, τόσο για τα παιδιά όσο και για τους χωρισμένους γονείς. Οι χωρισμένοι γονείς συχνά είναι περισσότερο απομονωμένοι κοινωνικά από τους μη χωρισμένους. Εργάζονται περισσότερο και λαμβάνουν λιγότερη συναισθηματική υποστήριξη από τους φίλους και τους συγγενείς (Sholevar και Schwoeri, 2003).
- *Οι περισσότερες οικογένειες που έχουν την εμπειρία ενός διαζυγίου χρειάζονται βοήθεια από επαγγελματία, για να μπορέσουν να ανασυντάξουν τις δυνάμεις τους και να προχωρήσουν στη ζωή τους.* Η παρέμβαση είναι αναγκαία, στη φάση κατά την οποία βιώνουν έντονες κρίσεις, προκειμένου να διαχειριστούν το άγχος που γεννά η μεταβατική φάση, να επεξεργασθούν τον θυμό τους και να πενήσουν για τις απώλειες τους. Οι έρευνες σε οικογένειες αμέσως μετά το διαζύγιο και 6 μήνες μετά έδειξαν ότι μετά τους 6 μήνες οι συγκρούσεις εντείνονται σε συχνότητα και ένταση, η προσαρμογή είναι πολύ κακή, τα παιδιά παρουσιάζουν μειωμένες ικανότητες αντιμετώπισης της προσωπικής, σχολικής και οικογενειακής ζωής, ενώ απομακρύνονται οι πιθανότητες να εξελιχθεί η σχέση των πρώην συζύγων σε ένα «καλό διαζύγιο» (Bing, Nelson, και Wesolowski, 2009).
- Συχνά μία έγκαιρη συμβουλευτική παρέμβαση μπορεί να βοηθήσει τους πρώην συζύγους να αναπτύξουν μια συνεργατική γονεϊκή σχέση που τους επιτρέπει να συνεχίζουν να φροντίζουν επαρκώς τα παιδιά τους και να αντεπεξέρχονται στις υποχρεώσεις τους απέναντι τους. Αναγκαία προϋπόθεση για μια τέτοια εξέλιξη είναι η επεξεργασία τού συναισθήματος της εχθρότητας προς το άλλο μέλος, η επαφή με τον άλλο γονέα, η παροχή ενός σταθερού περιβάλλοντος, η πειθαρχία των παιδιών και η βελτίωση των γονεϊκών δεξιοτήτων του γονέα που δεν μένει με τα παιδιά.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (8)

- **Αναγκαία κρίνεται η συμβουλευτική/θεραπευτική παρέμβαση σε επίπεδο οικογένειας σε δύο περιπτώσεις που αφορούν στο παιδί, ως εξής:**
- Όταν το παιδί παρουσιάζει μια πολύ σοβαρή αρχική αντίδραση στο θέμα του διαζυγίου, όπως απόπειρα αυτοκτονίας και φυγή από το σπίτι. Όταν το παιδί παρουσιάζει προβλήματα συμπεριφοράς (στο σπίτι ή/και στο σχολείο), που εκτείνονται χρονικά και πέραν των δυο ετών μετά το διαζύγιο και συνοδεύονται από πτώση στη σχολική επίδοση.
- Ο σκοπός της θεραπευτικής/συμβουλευτικής παρέμβασης έγκειται στη δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για το παιδί, που θα χαρακτηρίζεται από όρια, αγάπη και ζεστασιά.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (1)

- **Μονογονεϊκές είναι οι οικογένειες στις οποίες** ένας γονέας ζει με τα εξαρτημένα από αυτόν παιδιά του, χωρίς την παρουσία στο σπίτι συζύγου ή συντρόφου. Υπήρξε μία μεγάλη αύξηση του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών στο δεύτερο μισό του προηγούμενου αιώνα, κάνοντας πολλούς να μιλήσουν για κατάρρευση της παραδοσιακής μορφής της οικογένειας (Propence, 1996). Περίπου τα μισά παιδιά της Αμερικής θα περάσουν τμήμα της παιδικής τους ηλικίας σε μια μονογονεϊκή οικογένεια (Andersson, 2002). Άλλοι πάλι υποστηρίζουν ότι οι μονογονεϊκές οικογένειες ήταν πάντα παρούσες σε όλες τις μορφές κοινωνίας, και για τούτο θα πρέπει να την θεωρούμε ως μια εναλλακτική μορφή οικογένειας (Coontz, 1997).
- **Οι διαφορετικοί τύποι μονογονεϊκής οικογένειας έχουν προέλθει** είτε από διαζύγιο/χωρισμό, χηρεία, είτε από τη γέννηση παιδιών εκτός γάμου. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν αφενός οι μητέρες εκείνες που έμειναν έγκυες απρογραμματίιστα, αλλά επέλεξαν να γεννήσουν το παιδί τους και να σχηματίσουν τη δική τους οικογένεια, και αφετέρου ανύπανδρες γυναίκες που πήραν συνειδητά την απόφαση να γεννήσουν ή να υιοθετήσουν ένα ή και περισσότερα παιδιά. Η τεχνολογική και επιστημονική εξέλιξη έχει βοηθήσει σε μεγάλο βαθμό τις γυναίκες να επιτύχουν αυτόν τον στόχο τους. Ενώ υπάρχει μια αύξηση στις εκτός γάμου γεννήσεις από μητέρες πολύ μορφωμένες και οικονομικά ανεξάρτητες, ωστόσο το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών των γεννήσεων συναντάται σε χαμηλότερες κοινωνικο-οικονομικές ομάδες και, κυρίως, σε έφηβες μητέρες.
- Στην Ελλάδα σύμφωνα με τις στατιστικές εκτιμήσεις της Eurostat (2008), το ποσοστό των εκτός γάμου γεννήσεων είναι σχετικά μικρό και αγγίζει το 8%. Σε αυτό το ποσοστό συμπεριλαμβάνονται και οι γεννήσεις παιδιών από ζευγάρια που ζουν μαζί χωρίς να έχουν παντρευθεί.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (2)

- Το ποσοστό των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα (Eurostat, 2008) αγγίζει το 12%, στο οποίο όμως συμπεριλαμβάνονται όλες οι οικογένειες με έναν γονέα, ανεξάρτητα από την αιτία από την οποία αυτές προέκυψαν (χηρεία, διαζύγιο, κ.λπ.). Επομένως, δεν μπορούμε να μιλήσουμε με σαφήνεια για το ακριβές ποσοστό της ελληνικής μονογονεϊκής οικογένειας.
- Σε όλες τις χώρες παρατηρήθηκε μία αύξηση των εκτός γάμου γεννήσεων από το '90 και μετά, ενώ στην Ελλάδα, όπως και στην Ισπανία, σημαντική αύξηση παρατηρήθηκε από το 1995 και μετά. Οι γεννήσεις παιδιών από έφηβες μητέρες μειώθηκαν σημαντικά, σε όλα τα υπό μελέτη κράτη, τα τελευταία 25 χρόνια, εκτός από τις ΗΠΑ και τον Καναδά. Στην Ελλάδα το ποσοστό αγγίζει το 10% σε 1000 κορίτσια 15-19 ετών και έχει μειωθεί σημαντικά από το 1980 και μετά.
- Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Eurostat, για όλες τις χώρες οι μονογονεϊκές οικογένειες είναι εκείνες που βρίσκονται σε πιο υψηλό κίνδυνο από όλες τις άλλες ως προς τη φτώχεια και την ανέχεια.
- Αξιοσημείωτο είναι ότι πρόσφατη έρευνα στις ΗΠΑ έδειξε ότι η Αμερικάνικη κοινωνία δείχνει μεγαλύτερη αποδοχή στις μονογονεϊκές οικογένειες, αλλά όχι όταν πρόκειται για εκτός γάμου γεννήσεις (Usdansky, 2009).

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (3)

- **Στις μονογονεϊκές οικογένειες με γονέα τη μητέρα, τα παιδιά αντιμετωπίζουν βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες αρνητικές συνέπειες, τόσο σε επίπεδο οικονομικό όσο και ψυχολογικό.** Πιο συγκεκριμένα, μορφώνονται λιγότερο, καθώς εγκαταλείπουν το σχολείο νωρίς, εμφανίζουν πιο έντονη παραβατική συμπεριφορά και εξαρτήσεις (Mauldin, 1990). Οι ερευνητές προχώρησαν σε συγκρίσεις παιδιών που ζουν και με τους δύο γονείς και παιδιών που ζουν μόνον με τη μητέρα τους. Τα παιδιά που ζούσαν και με τους δύο γονείς είχαν την τάση να είναι πιο υγιή (Coiro et al., 1994), να παρουσιάζουν λιγότερα προβλήματα πειθαρχίας στο σχολείο (Zill, 1996), να έχουν καλύτερους βαθμούς (Lee, 1993) και να αντιμετωπίζουν λιγότερα αναπτυξιακά προβλήματα (Corio et al., 1994). Τα παιδιά που μεγάλωναν μόνον με τις μητέρες τους είχαν την τάση να πειραματίζονται με το σεξ νωρίτερα σε ηλικία από τα άλλα παιδιά και να ξεκινούν τη σεξουαλική τους ζωή σχετικά νωρίς (DeLeire και Kalil, 2002). Επίσης, δεν είχαν μίαν επιτυχημένη σχολική πορεία (Entwisle και Alexander, 1995), ενώ ακόμη και ως ενήλικες τα παιδιά που είχαν μεγαλώσει μόνον με τις μητέρες τους είχαν πολλά οικονομικά προβλήματα (McLanahan και Sandefur, 1994).
- Τα συμπεράσματα αυτά πρέπει να ειπωθούν με ιδιαίτερη προσοχή, καθώς η παρουσία ή απουσία του πατέρα *per se* δεν φαίνεται να είναι αυτή που κάνει τη διαφορά. Η απουσία του πατέρα από το σπίτι όπου μεγαλώνουν τα παιδιά σημαίνει μείωση των πηγών οικονομικής στήριξης της οικογένειας (Ricciuti, 2004). Όταν τα παιδιά που μεγαλώνουν μόνον με τις μητέρες τους δεν έχουν να αντιμετωπίσουν οικονομικά προβλήματα, τότε συνήθως δεν αντιμετωπίζουν αναπτυξιακά και μαθησιακά προβλήματα (Pong et al., 2003) σε μεγαλύτερο βαθμό από τα παιδιά που μεγαλώνουν και με τους δύο γονείς τους.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (4)

- Συνήθως, όταν ακολουθούνται οι παραδοσιακοί ρόλοι, ο πατέρας και η μητέρα μιας οικογένειας συμβάλλουν με διαφορετικό τρόπο ο καθένας στα ζητήματα ανατροφής και διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους. **Οι μητέρες φροντίζουν τα παιδιά τους περισσότερο συναισθηματικά, ενώ οι πατέρες είναι πιο αποτελεσματικοί σε ζητήματα πειθαρχίας** (Popenoe, 1996. Hompson et al., 1992). Επίσης, οι μητέρες βοηθούν πιο αποτελεσματικά τα παιδιά τους στην ανάπτυξη διαπροσωπικών δεξιοτήτων, ενώ οι πατέρες στην ανάπτυξη των γνωστικών τους ικανοτήτων (Carlsmith, 1964).
- Μία νεώτερη Αμερικάνικη έρευνα (de Bell, 2007) αρκετά σπάνια, εφόσον ήταν εθνικής εμβέλειας, συνέκρινε την ευημερία των παιδιών σε οικογένειες με πατέρα και χωρίς πατέρα και οδηγήθηκε σε πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα.
- Όταν οι μονογονεϊκές οικογένειες δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα οικονομικά προβλήματα, τότε δεν διαφέρουν από τις οικογένειες με δυο γονείς. Τα παιδιά που ζουν μόνον με τις μητέρες τους λαμβάνουν επαρκή φροντίδα, καθώς οι μητέρες τους απασχολούνται με την επίβλεψη και τη φροντίδα τους. Όταν συγκρίθηκαν τα παιδιά που μεγαλώνουν με τις μητέρες τους με αυτά που μεγαλώνουν και με τους δύο γονείς δεν βρέθηκαν σημαντικές διαφορές. Αυτό συμβαίνει, επειδή και στις οικογένειες με δύο γονείς τα παιδιά φροντίζονται κυρίως από τις μητέρες τους. Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από στερήσεις λόγω οικονομικών προβλημάτων και από χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γονέων παρουσιάζουν τα ίδια προβλήματα -υγείας, μαθησιακά και αναπτυξιακά-, είτε μένουν και με τον πατέρα τους είτε μόνον με τη μητέρα τους.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: Η ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (5)

- Το σημείο στο οποίο τα παιδιά των δύο κατηγοριών διέφεραν αφορούσε ζητήματα πειθαρχίας. Τα παιδιά που μεγάλωναν με τις μητέρες τους αντιμετώπιζαν περισσότερα προβλήματα πειθαρχίας από τα παιδιά που μεγάλωναν με τον πατέρα τους -ακόμα και όταν μεγάλωναν μόνον με τον πατέρα τους.
- Η απουσία του πατέρα από το σπίτι δεν μπορεί να ερμηνεύσει με ακρίβεια τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και οι έφηβοι. Μάλιστα, οι έφηβοι φαίνεται να επηρεάζονται περισσότερο αρνητικά από τα προβλήματα πριν το διαζύγιο, ενώ ωφελούνται από την ανάληψη ευθυνών στις μονογονεϊκές οικογένειες (Demo και Acock).
- Αυτές που φαίνεται να υποφέρουν στις μονογονεϊκές οικογένειες είναι οι ίδιες οι γυναίκες, καθώς εμφανίζουν πτωχή ποιότητα ζωής, χαμηλότερο εισόδημα και υψηλότερες τιμές στην κατάθλιψη (Landerо, Estrada και Gonzalez) από τις γυναίκες που ζουν σε μια παραδοσιακή οικογένεια.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ (1)

- Η εμφάνιση νέων δομών οικογένειας, αλλά και η ελεύθερη έκφραση των σεξουαλικών προτιμήσεων των ανθρώπων και η κοινωνική αποδοχή τους -δημιουργία οικογένειας από ομόφυλα ζευγάρια- οδηγούν σε νέες σκέψεις σχετικά με την οικογένεια και, κυρίως, σχετικά με τον ορισμό της.
- Η οικογένεια δεν θεωρείται πλέον η ομάδα των ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με βιολογικούς δεσμούς. Αντίθετα, η οικογένεια πρέπει να δημιουργηθεί για να υπάρξει. Η δημιουργία αυτή προϋποθέτει τη συχνή και σχεδόν καθημερινή επαφή των ατόμων μεταξύ τους. Οι σχέσεις, για να είναι σε θέση να δομήσουν μια οικογένεια, χρειάζονται «δουλειά». Στη βάση αυτής της «δουλειάς» το μέλος που έχει τον πρώτο ρόλο μέσα στην οικογένεια θέτει τους κανόνες για την επιλογή των υπόλοιπων μελών (Naples, 2001).
- Στην Αμερικάνικη βιβλιογραφία υπάρχει ο όρος «κάνουμε» οικογένεια (we do family). Αποφασίζουμε δηλαδή ποιος είναι μέλος αυτής της οικογένειας, ποια μέλη αποκλείονται και αναθέτουμε σε όσους επιλέγονται ως μέλη ευθύνες, δικαιώματα και υποχρεώσεις (Sullivan). Στις μονογονεϊκές οικογένειες με γονέα τη μητέρα, εκείνη «κάνει» οικογένεια, έχει τον έλεγχο και αποφασίζει ποιος θα είναι μέλος και ποιος αποκλείεται από το να γίνει μέλος στην οικογένειά της. Ωστόσο, αυτές οι αποφάσεις στις μονογονεϊκές οικογένειες διαφοροποιούνται ανάλογα με τον χρόνο και τις προτεραιότητες των μητέρων (Nelson).

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ (2)

- **Οι ανύπαντρες μητέρες** που ζουν με τις μητέρες τους ή πολύ κοντά σε αυτές καθώς και σε άλλα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας ζητούν και λαμβάνουν συγκεκριμένη βοήθεια από αυτά. Συνήθως τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας βοηθούν τη μητέρα, προσέχοντας και επιβλέποντας τα παιδιά της για όσο διάστημα εκείνη εργάζεται. Η μητέρα παραμένει το κεντρικό πρόσωπο της οικογένειας, η κεντρική γονική φιγούρα, καθώς είναι εκείνη που παρέχει στα παιδιά της τα υλικά αγαθά που χρειάζονται, έχει την ευθύνη της επίβλεψής τους, είναι υπεύθυνη για τον έλεγχο της συμπεριφορά τους και είναι εκείνη που τα φροντίζει, τα προστατεύει και κάνει για χάρη τους τις θυσίες που χρειάζονται (Nelson, 2006. Newman, 2000). Δεν μοιράζεται τη γονική φροντίδα και κηδεμονία με κανέναν άλλον. Αντίθετα, πρέπει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις, προκειμένου οι άλλοι να συσχετίζονται με τα παιδιά της, αλλά και να θέσει όρια με τα οποία θα καθορίζεται ο βαθμός εμπλοκής των άλλων στην οικογένεια, για να παραμένει εκείνη η μόνη αρμόδια μητέρα. Ως μόνη αρμόδια μητέρα κρατά κάποια δικαιώματα μόνον για τον εαυτό της: Καθοδηγεί τα παιδιά της και ελέγχει τη συμπεριφορά τους, ακόμη και όταν μένουν μαζί με τη μητέρα της -τη γιαγιά των παιδιών (Hertz, 2002).
- Η ιδέα της παραδοσιακής πυρηνικής οικογένειας, με την οποία έχει μεγαλώσει η ανύπανδρη μητέρα, δεν φαίνεται να την εγκαταλείπει. Αντίθετα, παραμένει ισχυρή μέσα της και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις αποφάσεις της για το είδος και την εμπλοκή των μελών της εκτεταμένης οικογένειας στη δική της οικογένεια. Οι ανύπανδρες μητέρες κρατούν έναν χώρο στην οικογένεια για τον πατέρα των παιδιών, ακόμη και όταν αυτός δεν συμμετέχει στην ανατροφή των παιδιών, ή όταν δεν ανταποκρίνεται στις οικονομικές του υποχρεώσεις προς τα παιδιά του (Hertz, 2002).
- **Η γιαγιά -μητέρα της ανύπανδρης μητέρας-** φαίνεται ότι «κρατά» τον χώρο για τον απόντα πατέρα. Μπορεί να προσφέρει αγάπη, στοργή και φροντίδα, αλλά δεν της αναγνωρίζονται τα δικαιώματα και τα προνόμια ενός πλήρους μέλους της οικογένειας. Αυτό που αρνούνται όμως στις μητέρες τους οι ανύπανδρες μητέρες το παραχωρούν σε συντρόφους τους, ακόμη και όταν αυτοί δεν είναι οι βιολογικοί πατέρες των παιδιών τους, με την ελπίδα ότι θα τις βοηθήσουν να δημιουργήσουν την πυρηνική οικογένεια (Nelson, 2006).

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: ΕΦΗΒΕΣ ΜΗΤΕΡΕΣ (1)

- Οι ΗΠΑ είναι η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό εφηβικής εγκυμοσύνης στην ανεπτυγμένη Δύση. Νεώτερα δεδομένα δείχνουν μείωση του ποσοστού εγκυμοσύνης και γέννησης παιδιών από έφηβες μητέρες, γεγονός που αποδίδεται σε μείωση του αριθμού των εφηβικών σεξουαλικών επαφών και σε αύξηση της χρήσης αντισύλληψης ανάμεσα στους σεξουαλικά ενεργούς εφήβους (Miller, 2003).
- Όπως περιγράφει η Ρήγα, η έφηβη έγκυος έχει να αντιμετωπίσει διπλές συναισθηματικές δυσκολίες. Οι ψυχοσυναισθηματικές συγκρούσεις που αναζωπυρώνονται κατά την κύηση, επιτείνονται λόγω εφηβείας. Επίσης, επιτείνεται η ανάγκη για τρυφερότητα, συμπαράσταση, επιβεβαίωση της θηλυκότητας, που έτσι και αλλιώς είναι αυξημένες κατά την κύηση. Το περιβάλλον και η οικογένειά της διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στο να ικανοποιήσει η ίδια αυτές τις ανάγκες. Το πιο δύσκολο μέρος αρχίζει μετά τον τοκετό. Το να αναλαμβάνει κάποιος την ευθύνη της ανατροφής ενός παιδιού από τις πρώτες στιγμές του δεν είναι εύκολη υπόθεση. Το μωρό είναι γλυκό, αλλά εγωιστικό πλάσμα που ξέρει να απαιτεί χρόνο, κόπο, ύπνο, αφοσίωση, στοργή και επικοινωνία. Τα περιθώρια όμως για να το πετύχει αυτό η έφηβος είναι αρκετά στενά, καθώς πρέπει ταυτόχρονα να περάσει η ίδια από την εφηβεία και να δημιουργήσει μια ώριμη και υπεύθυνη προσωπικότητα ως άνθρωπος, γυναίκα και μητέρα.
- Η έφηβη μητέρα έχει να αντιμετωπίσει το βάρος της φροντίδας και ανατροφής του μωρού, γεγονός που προκαλεί έντονη ανασφάλεια. Πιο δύσκολη βέβαια είναι η θέση της άγαμης έφηβης μητέρας, η οποία προσπαθεί να πετύχει την κοινωνική ένταξη και να ξεπεράσει τις οικονομικές δυσκολίες.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: ΕΦΗΒΕΣ ΜΗΤΕΡΕΣ (2)

- Εξαιτίας του μεγάλου αριθμού γεννήσεων από έφηβες μητέρες στις ΗΠΑ, οι έρευνες έχουν στραφεί στην παρεχόμενη φροντίδα από τις μητέρες αυτής της ηλικίας προς τα παιδιά τους, σε μια προσπάθεια να εντοπισθούν οι ανάγκες τόσο των μητέρων όσο και των παιδιών τους και να προβλεφθούν τυχόν μακροπρόθεσμες αρνητικές συνέπειες.
- Οι έφηβες μητέρες εμφανίζουν λιγότερη ενσυναίσθηση προς τα παιδιά τους από ό,τι οι μητέρες μεγαλύτερης ηλικίας (Garcia-Call et al., 1986) και έχουν λιγότερη επίγνωση των αναγκών των βρεφών τους (Porter, 1990). Όταν πρόκειται να τιμωρήσουν τα παιδιά τους, σε μεγάλο ποσοστό προτιμούν τη σωματική μορφή τιμωρίας (East και Felice, 1996), ενώ παρέχουν στα παιδιά τους ένα λιγότερο πλούσιο σε ερεθίσματα περιβάλλον από ό,τι οι μητέρες μεγαλύτερης ηλικίας (Moore, Morrison και Green, 1997). Αυτού του τύπου οι διαφορές οφείλονται στις ανεπαρκείς γνώσεις που έχουν οι έφηβες μητέρες και στις μη ρεαλιστικές προσδοκίες που έχουν σε σχέση με τα παιδιά τους. Όταν όμως τα παιδιά τους φθάσουν στην εφηβεία, τότε επιδεικνύουν προς αυτά την ίδια συμπεριφορά με τις μεγαλύτερες σε ηλικία μητέρες, ακόμη και όταν δεν λαμβάνουν κανένα είδος υποστήριξης. Καθώς ωριμάζουν και οι ίδιες συναισθηματικά και γνωστικά, αποκτούν αυξημένες δεξιότητες γονικής φροντίδας, παρέχοντας επαρκή στήριξη και μέριμνα στα παιδιά τους (Riggs, Holmbeck, Paikoff και Bryant, 2004).
- Οι νεαρές ανύπανδρες μητέρες συνήθως υποστηρίζονται από τα μέλη της ευρύτερης οικογένειας, τους γονείς τους και τα αδέρφια τους που φαίνεται να συμπληρώνουν κατά κάποιο τρόπο το κενό που πιθανόν αφήνει η απουσία του πατέρα. Η οικογένεια με μοναδικό γονέα μια πολύ νεαρή μητέρα χρειάζεται ιδιαίτερη στήριξη από το πλαίσιο της ευρύτερης οικογένειας. Η στήριξη αυτή όμως πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στις ιδιαίτερες αναπτυξιακές ανάγκες της νεαρής μητέρας και του παιδιού της. Έχει ανάγκη από ένα περίβλημα που θα της επιτρέψει να κάνει τη στροφή από τον εαυτό της στο παιδί της με ασφάλεια, καθώς θα υπάρχουν άτομα που θα μπορούν να φροντίσουν και την ίδια.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ο όρος «**ανασυσταμένες οικογένειες**» (**stepfamilies, remarried families**) αποδίδεται στις οικογένειες εκείνες οι οποίες έχουν προέλθει μετά από δεύτερο ή/τρίτο γάμο των γονέων, και στις οποίες τα παιδιά ζουν με έναν γονέα που δεν είναι ο βιολογικός τους, καθώς και μετά από συνένωση δύο διαφορετικών διπυρηνικών οικογενειών (**blended families**).

- Ο περισσότερο κοινός τύπος ανασυσταμένης οικογένειας είναι αυτός που δημιουργείται, όταν ένας άνδρας που δεν είχε παντρευθεί στο παρελθόν παντρεύεται μια γυναίκα με παιδιά από προηγούμενο γάμο (Bray και Easling).
- **Οι οικογένειες αυτές αυξάνονται σε αριθμό.** Παγκοσμίως τα ποσοστά των οικογενειών με έναν μη βιολογικό γονέα κυμαίνονται από 1% στην Τουρκία σε 14-15% στην Εσθονία και στις ΗΠΑ (Eurostat, 2008). Μάλιστα, στις ΗΠΑ εκτιμήθηκε ότι μελλοντικά ο αριθμός των οικογενειών με έναν μη βιολογικό γονέα θα είναι ο μεγαλύτερος από κάθε άλλο τύπο οικογένειας (Visher και Visher, 2003). Στην Ελλάδα (Eurostat, 2008), οι μετρήσεις σχετικά με την ανασυσταμένη οικογένεια αναφέρουν ότι το 3% των εφήβων ηλικίας 11-15 ετών ζουν σε οικογένεια με έναν μη βιολογικό γονέα.
- Οι οικογένειες αυτές έχουν τη δική τους δυναμική και τα δικά τους δομικά χαρακτηριστικά τα οποία πρέπει να αναγνωρισθούν και να κατανοηθούν. Οι όποιες προσπάθειες εφαρμογής σε αυτές τις οικογένειες χαρακτηριστικών (αξιών και ιδεών) παραδοσιακών οικογενειών οδήγησαν σε καταστροφικές συνέπειες (Visher και Visher).
- Τα μέλη των ανασυσταμένων οικογενειών βιώνουν πολύ άγχος, τόσο θετικό όσο και αρνητικό, από την αρχή της σύστασής τους. Το άγχος πηγάζει από τις αλλαγές -νέα πρόσωπα, νέες συνθήκες κατοικίας. Τα παιδιά βιώνουν ακόμη μεγαλύτερο άγχος από τους ενήλικες. Συχνά λόγω μετακόμισης χρειάζεται να αλλάξουν σχολείο, να αποχωρισθούν φίλους και συμμαθητές. Ακόμη και όταν οι αλλαγές είναι προς το καλύτερο -μεγαλύτερο σπίτι, κ.λπ.-, αυτές τους προκαλούν άγχος και ανασφάλεια.
- Η διαδικασία προσαρμογής των μελών στη νέα οικογένεια διαρκεί τουλάχιστον δυο χρόνια, και απαιτούνται τουλάχιστον πέντε μέχρις ότου η ανασυσταμένη οικογένεια αποκτήσει δυναμική, παρόμοια με αυτήν των παραδοσιακών οικογενειών.

ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ: ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

- **Οι ανασυσταμένες οικογένειες εξελίσσονται στη διάρκεια του, χρόνου. Η εξελικτική τους πορεία όμως είναι διαφορετική από αυτήν των παραδοσιακών οικογενειών.** Αυτό συμβαίνει, κυρίως γιατί η πορεία τους επηρεάζεται αφενός από τις εμπειρίες των μελών από τις προηγούμενες οικογένειές τους, αφετέρου από ζητήματα ανάπτυξης μέσα στην ίδια την ανασυσταμένη οικογένεια, καθώς και από την αναπτυξιακή πορεία του κάθε μέλους χωριστά.

Η ανασυσταμένη οικογένεια έχει συνήθως τρεις κρίσιμες μεταβατικές φάσεις (Bray και Kelly) ως εξής:

- **Πρώτος χρόνος και δεύτερος χρόνος**, που είναι και η πιο κρίσιμη περίοδος.
- **Τρίτος χρόνος με πέμπτο χρόνο**, διάστημα κατά το οποίο η ταυτότητα της οικογένειας και τα πρότυπα συμπεριφοράς μέσα σε αυτήν σταθεροποιούνται, και το άγχος μειώνεται.
- **Πέραν των πέντε ετών** που συχνά συμπίπτει με την εφηβική ηλικία των παιδιών και δημιουργεί νέες προκλήσεις για την οικογένεια.

Περίπου το ένα τρίτο των ανασυσταμένων οικογενειών διαλύεται στο διάστημα των πρώτων δύο ετών, κυρίως εξαιτίας της προσπάθειας των ενηλίκων να εφαρμόσουν πρακτικές και πρότυπα που χαρακτηρίζουν τις παραδοσιακές οικογένειες.

Η δυναμική στις ανασυσταμένες οικογένειες φαίνεται να είναι πολύ διαφορετική από αυτήν των παραδοσιακών οικογενειών, κατά το πρώτο διάστημα που ακολουθεί τον σχηματισμό τους. **Η συνοχή σε αυτού του τύπου τις οικογένειες είναι πολύ μικρή, ιδιαίτερα στην αρχή της διαμόρφωσης της οικογένειας.** Τα μέλη φαίνεται να μη συμφωνούν ακόμη και για το ποιος είναι μέλος σε αυτήν την οικογένεια (Coleman, Ganong και Fine, 2000. Pasley, 1987) και δηλώνουν ότι οι οικογένειές τους τους προκαλούν άγχος, κυρίως λόγω της έλλειψης συνοχής στις σχέσεις, αλλά και λόγω των αρνητικών σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στον μη βιολογικό γονέα και τα παιδιά. Μετά την προσαρμογή και την επιτυχή ενσωμάτωση των μελών σε αυτές τις οικογένειες, σε κάποιες περιπτώσεις τα δεδομένα (Coleman, Ganong και Fine, 2000) δείχνουν ότι τα πρότυπα αλληλεπίδρασης δεν διαφέρουν από αυτά των οικογενειών πρώτου γάμου.

Η ΣΧΕΣΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΜΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΓΟΝΕΑ-ΠΑΙΔΙΩΝ (1)

- Στην αρχή της διαμόρφωσης της ανασυσταμένης οικογένειας, η σχέση μη βιολογικού γονέα-παιδιών φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο στις δυσκολίες προσαρμογής των μελών στις νέες συνθήκες. Ο ρόλος τού μη βιολογικού γονέα και η συνακόλουθη συμπεριφορά του προς το μη βιολογικό παιδί της οικογένειας δεν είναι καθόλου ξεκάθαροι (Coleman, Ganong και Fine). Τόσο οι μη βιολογικοί γονείς όσο και οι βιολογικοί, αλλά και τα παιδιά δεν είναι σίγουροι για το πώς πρέπει να συμπεριφέρεται ο μη βιολογικός γονέας (Fine, Coleman και Ganong). Συχνά οι απόψεις τους είναι αντικρουόμενες. Οι γονείς θα επιθυμούσαν ο βιολογικός γονέας να έχει έναν πιο ενεργητικό ρόλο απέναντι στα παιδιά της οικογένειας (να θέτει όρια, να πειθαρχεί, να προστατεύει), ενώ αντίθετα τα παιδιά θα επιθυμούσαν ο μη βιολογικός γονέας να είναι περισσότερο «φίλος».
- Μάλιστα, οι μη βιολογικοί γονείς εκτιμούν ότι θα ήθελαν να έχουν έναν πιο ενεργητικό γονεϊκό ρόλο από ό,τι έχουν, στοιχείο το οποίο είναι ιδιαίτερα κατανοητό ιδιαίτερα για εκείνους για τους οποίους αυτός είναι ο πρώτος τους γάμος. Από την άλλη, τα παιδιά και, ιδιαίτερα, οι έφηβοι φαίνεται να αντιδρούν αρκετά σε αυτό, ορθώνοντας εμπόδια που διατηρούν τις αποστάσεις ανάμεσα στους ίδιους και στον μη βιολογικό γονέα. Στην αρχή, οι μη βιολογικοί γονείς επιμένουν, στη συνέχεια όμως υποχωρούν, καθώς κάμπτονται από τις έντονες αντιδράσεις των εφήβων (Hetherington και Clingempeel).

Η ΣΧΕΣΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΜΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΓΟΝΕΑ-ΠΑΙΔΙΩΝ (1)

- Η συνέχεια της γονεϊκής συμπεριφοράς των μη βιολογικών γονέων διαφοροποιείται ανάλογα με το φύλο. Πιο συγκεκριμένα, **οι άνδρες εμφανίζονται να εμπλέκονται λιγότερο στον τρόπο διαπαιδαγώγησης των μη βιολογικών παιδιών, ενώ αντίθετα οι γυναίκες είναι πιο ενεργητικές στον γονικό τους ρόλο, επιδεικνύοντας ζεστασιά προς τα μη βιολογικά παιδιά, στον ίδιο τουλάχιστον βαθμό με τις βιολογικές μητέρες (Coleman, Ganong και Fine, 2000. McBride, 2001). Βεβαίως η αντίδραση των μη βιολογικών τους παιδιών σε αυτή τη ζεστασιά δεν είναι η αναμενόμενη.**
- Οι μη βιολογικές μητέρες βιώνουν έντονη ματαίωση, καθώς οι προσδοκίες τους διαψεύδονται. Ίσως αυτό εξηγεί και τις παρατηρήσεις που δείχνουν ότι οι μη βιολογικές μητέρες αντιμετωπίζουν περισσότερα και πιο μακροχρόνια προβλήματα προσαρμογής στις ανασυσταμένες οικογένειες από τους μη βιολογικούς πατέρες (Fellman, Galan και Loreda, 2008). Δεν κρατούν τις απαραίτητες αποστάσεις από τα μη βιολογικά παιδιά τους κατά την πρώτη φάση σύστασης της οικογένειας, με συνέπεια την ψυχική τους φθορά. Για να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε τη συμπεριφορά των γυναικών αυτών, χρειάζεται να λάβουμε υπόψη μας ότι κανένα κορίτσι στη νηπιακή και παιδική ηλικία, όταν παίζει τον ρόλο της «μαμάς», δεν σκέπτεται ότι, όταν παντρευθεί θα είναι η «μητριά».
- Όταν λοιπόν αυτές οι γυναίκες επιχειρούν μαζί με τον σύντροφό τους να δημιουργήσουν μια ανασυσταμένη οικογένεια με τα βιολογικά παιδιά του συντρόφου τους, και ιδιαίτερα όταν εκείνες δεν έχουν ακόμη αποκτήσει δικά τους βιολογικά παιδιά, προσεγγίζουν τα παιδιά αυτά ως «μαμά τους», στοιχείο που πυροδοτεί έντονες αντιδράσεις από την πλευρά των παιδιών.

Η ΣΧΕΣΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΜΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΓΟΝΕΑ-ΠΑΙΔΙΩΝ (2)

- Η σαφήνεια του γονικού ρόλου του μη βιολογικού γονέα φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε κάποιες πλευρές της προσαρμογής του στη νέα μορφή οικογένειας. Ο ξεκάθαρος ρόλος για τη μητέρα σχετίζεται αρκετά με την ικανοποίηση από τη συζυγική και προσωπική ζωή, ενώ ο ξεκάθαρος ρόλος του πατέρα συνδέεται με την ικανοποίηση που λαμβάνει από τον γονικό του ρόλο (Fine, Coleman και Ganong; Kurdek και Fine). Ο μη βιολογικός πατέρας βιώνει καλύτερα τον ρόλο του, όταν έχει μια καλή σχέση με τα μη βιολογικά παιδιά του και όταν αισθάνεται ότι υπάρχει το πεδίο για να ανταποκριθεί στις πατρικές του υποχρεώσεις. Η μη βιολογική μητέρα φαίνεται να βιώνει καλύτερα τον ρόλο της, όταν έχει μια καλή σχέση με τον σύζυγο/σύντροφό της (Fellman, Galan και Loreda, 2008), από την οποία λαμβάνει στήριξη. Και τους δύο φαίνεται να ωφελεί η καθημερινή επικοινωνία τόσο μεταξύ τους όσο και με τα παιδιά (Schrodt, Soliz και Braithwaite). Όσο περισσότερο επικοινωνούν σε καθημερινή βάση, τόσο μεταξύ τους όσο και με τα παιδιά της οικογένειας, τόσο αισθάνονται ότι υπάρχει συναισθηματική βάση πάνω στην οποία μπορούν να οικοδομήσουν τη νέα οικογένεια και, κατά συνέπεια, παίρνουν κουράγιο για να συνεχίσουν τις προσπάθειες, ακόμη και όταν οι συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές.
- Τα παιδιά ασκούν και μεγάλη -αρνητική συνήθως επίδραση στη σχέση του νέου ζεύγους (Bray). **Οι μη βιολογικοί γονείς τείνουν να αυτο-κατηγορούνται για τις δυσκολίες που συναντούν στη σχέση τους με τα μη βιολογικά παιδιά τους, καθώς τις αντιλαμβάνονται ως προσωπικές αποτυχίες και ανεπάρκειες.** Οι ξαναπαντρεμένοι γονείς αρνούνται την ευθύνη για τις δυσκολίες της οικογένειας, και τα παιδιά βιώνουν έντονες ενδοψυχικές συγκρούσεις. Όταν αυτές οι οικογένειες έρχονται για συμβουλευτική/θεραπεία, βρίσκονται σε κατάσταση κρίσης και είναι απόλυτα πεπεισμένες ότι υπάρχει κάτι λάθος μέσα σε αυτές. **Δεν μπορούν να αντιληφθούν και να αποδεχθούν ότι ανήκουν σε οικογένειες που βρίσκονται σε μεταβατική φάση, κυρίως επειδή η διαδικασία ενσωμάτωσης των μελών σε αυτές είναι μία χρονοβόρα διαδικασία.**

Η ΣΧΕΣΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΜΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΓΟΝΕΑ-ΠΑΙΔΙΩΝ (3)

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η προσαρμογή των παιδιών, καθώς τα παιδιά που ζουν σε ανασυσταμένες οικογένειες, συγκρινόμενα με τα παιδιά των παραδοσιακών οικογενειών, παρουσιάζουν περισσότερες δυσκολίες στην τυπική σχολική επίδοση (βαθμολογία), στην ψυχολογική κατάσταση και στη συμπεριφορά (Coleman, Ganong και Fine). Αυτές οι δυσκολίες όμως δεν μπορούν να αποδοθούν μόνον στη νέα μορφή της οικογένειας. Το φαινόμενο μπορεί να είναι πιο σύνθετο. Για παράδειγμα, τα παιδιά αυτών των οικογενειών φεύγουν από την εστία της οικογένειας πολύ νωρίτερα και για αυτόν τον λόγο μπορεί να εγκαταλείπουν και το σχολείο. Εάν δούμε την πορεία αυτών των παιδιών ανεξάρτητα από τη σύγκριση με τα παιδιά των παραδοσιακών οικογενειών, φαίνεται ότι η πλειοψηφία των παιδιών αποδίδουν καλά στο σχολείο και έχουν σχετικά λίγα προβλήματα συμπεριφοράς.

Στην περίπτωση όμως της εφηβείας, μακροχρόνιες μελέτες δείχνουν ότι ο έφηβος δεν ωφελείται ιδιαίτερα από τη ζωή μέσα σε μια ανασυσταμένη οικογένεια και μάλιστα επηρεάζεται περισσότερο αρνητικά από αυτήν από ό,τι αν ζούσε σε μια «μονογονεϊκή οικογένεια (Tillman). Οι έφηβοι που ζουν σε ανασυσταμένες οικογένειες παρουσιάζουν πολλά προβλήματα συμπεριφοράς (Bray). Ακόμη και όταν η ανασυσταμένη οικογένεια δημιουργηθεί στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας των νέων μελών, όταν αυτά φθάσουν στην εφηβεία, θα βιώσουν έντονη δυσαρέσκεια, και θα πυροδοτηθούν πολλές συγκρούσεις μέσα σε αυτήν, με αποτέλεσμα οι έφηβοι των ανασυσταμένων οικογενειών να παρουσιάζουν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς από ό,τι οι συνομήλικοί τους που ανήκουν σε παραδοσιακές οικογένειες. Στη διάρκεια της εφηβείας, τα νεαρά άτομα αναβιώνουν συναισθηματικές καταστάσεις που έχουν βιώσει κατά τα προηγούμενα χρόνια της ζωής τους. Εικάζεται ότι στη διάρκεια της εφηβείας τα προβλήματα που παρουσιάζουν οφείλονται στην αναβίωση της τραυματικής για αυτά εμπειρίας του διαζυγίου, όπως έχει παρατηρηθεί και στους εφήβους των μονογονεϊκών οικογενειών που έζησαν το διαζύγιο των γονέων τους σε μικρότερη ηλικία. Το νεαρό άτομο θα βιώσει πολύ εντονότερες ενδοψυχικές συγκρούσεις, όταν κατά τη φάση της έναρξης της εφηβείας του βρίσκεται σε μια ανασυσταμένη οικογένεια που δυσκολεύεται ιδιαίτερα να βρει την ταυτότητά της και αντί για ασφάλεια τού παρέχει άγχος και συγκρούσεις.

Η ΣΧΕΣΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΜΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΓΟΝΕΑ-ΠΑΙΔΙΩΝ (4)

- Η συμπεριφορά του μη βιολογικού γονέα απέναντι στο παιδί φαίνεται να επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την προσαρμογή του τελευταίου. Ο Bray έδειξε ότι, όταν οι μη βιολογικοί γονείς δεν παρεμβαίνουν οι ίδιοι σε ζητήματα πειθαρχίας των παιδιών, αλλά υποστηρίζουν τους συντρόφους τους στα αρχικά στάδια διαμόρφωσης της οικογένειας, τα παιδιά προσαρμόζονται ευκολότερα και γρηγορότερα. Μάλιστα, αυτού του τύπου συμπεριφορές των μη βιολογικών γονέων βοηθούν και τους ίδιους, καθώς συμβάλλουν και στη δική τους προσαρμογή. Στη μελέτη του Bray, οι μη βιολογικοί γονείς μετά από δύομιση έτη μπορούσαν να εμπλακούν πιο ενεργητικά σε ζητήματα ανατροφής των παιδιών και, μάλιστα, να συμβάλουν με αυτόν τον τρόπο σε ακόμη πιο θετική προσαρμογή των παιδιών.
- Το φύλο τού μη βιολογικού γονέα φαίνεται να διαφοροποιεί την επίδραση που ο μη βιολογικός γονέας ασκεί στο παιδί και τον έφηβο. Η στενή σχέση με τη βιολογική μητέρα (όταν δεν μένει μαζί τους) και με τον βιολογικό πατέρα επιδρά στα παιδιά, μειώνοντας κατά πολύ τα όποια συναισθηματικά προβλήματα. Η στενή επαφή με τη μη βιολογική μητέρα δεν έχει καμιά επίδραση, καταδεικνύοντας ότι, σε αυτές τις οικογένειες (βιολογικός πατέρας - μη βιολογική μητέρα), τον καταλυτικό ρόλο για την ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού και την ομαλή ψυχο-συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και του εφήβου τον έχει ο πατέρας (King). Τον καταλυτικό ρόλο του άνδρα γονέα τον συναντάμε και σε άλλη μορφή ανασυσταμένης οικογένειας: βιολογική μητέρα-μη βιολογικός πατέρας. Πιο συγκεκριμένα, οι στενές σχέσεις των εφήβων και με τους δύο άνδρες γονείς (βιολογικό και μη βιολογικό) ωφελούν πολύ τους εφήβους. Μάλιστα, οι στενές σχέσεις με τον μη βιολογικό γονέα με τον οποίο και κατοικούν μαζί επηρεάζουν θετικά τον έφηβο ακόμη περισσότερο και από τις στενές σχέσεις με τον βιολογικό γονέα που δεν ζει μαζί του (King).

Η ΣΧΕΣΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΜΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΓΟΝΕΑ-ΠΑΙΔΙΩΝ (5)

Η ανασυσταμένη οικογένεια αντιμετωπίζει πολλές δυσκολίες. Δεν αντιμετωπίζουν όμως όλες οι ανασυσταμένες οικογένειες τις ίδιες δυσκολίες και στον ίδιο βαθμό. Κάποιες ανασυσταμένες οικογένειες είναι σε θέση να ανταποκριθούν επαρκώς στη διαχείριση των παραγόντων που γεννούν στρες και να γίνουν μία πολύ καλή πηγή στήριξης των μελών τους. Οι παράγοντες που επιδρούν θετικά στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας της ανασυσταμένης οικογένειας, μπορούν να συνοψισθούν ως εξής (Greef και Du Tat):

- Υποστηρικτικές σχέσεις των μελών της οικογένειας μεταξύ τους,
- Υποστηρικτική και επιβεβαιωτική επικοινωνία,
- Αυξημένη αίσθηση ελέγχου πάνω σε αυτά που συμβαίνουν στη ζωή του κάθε μέλους μέσα στην οικογένεια και έξω από αυτήν,
- Καθημερινές δραστηριότητες που επιτρέπουν στα μέλη να κάνουν πράγματα από κοινού,
- Δυνατή συζυγική σχέση,
- Υποστήριξη από τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας και τους φίλους,
- Επανακαθορισμός των στρεσογόνων πηγών, και
- Πίστη.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΜΕ ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (1)

- **Ο σύμβουλος/θεραπευτής, όταν αναλαμβάνει οικογένειες με ανασυσταμένη μορφή, χρειάζεται να λάβει υπόψη του και άλλες παραμέτρους εκτός από αυτές που αναφέρθηκαν προγενέστερα, ως ακολούθως:**
- **Την ύπαρξη, ή την απουσία τον έτερον βιολογικού γονέα** ο οποίος μπορεί να μην μένει με τα παιδιά, αλλά ασκεί πολύ μεγάλη επίδραση σε αυτά, ακόμη και αν έχει πεθάνει. Μάλιστα, η επαφή του παιδιού με το βιολογικό του γονέα έχει τεράστια θετική επίδραση τόσο στο ίδιο το παιδί, όσο και στην επαφή του παιδιού με τον μη βιολογικό γονέα (Kelly, 1988). Αυτή η επαφή όμως είναι ευεργετική για τα εμπλεκόμενα μέλη, εφόσον γίνεται στη βάση γονεϊκής συμμαχίας μεταξύ των διαφορετικών γονέων (Visher και Visher). Αυτή η συμμαχία βέβαια δεν μπορεί να επιτευχθεί στην αρχή. Χρειάζεται χρόνος και συμβουλευτική παρέμβαση, για να πεισθούν οι ενήλικες να συνυπάρξουν αρμονικά σε συγκεκριμένες περιστάσεις (γενέθλια παιδιών, σχολικές εορτές, κ.λπ.).
- **Το διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο** (θρησκεία, κανόνες, αξίες, συνήθειες/τρόπο ζωής) **και τη διαφορετική συναισθηματική, κατάσταση των μελών που απαρτίζουν τη νέα οικογένεια.** Για παράδειγμα, κάποια παιδιά έχουν εγκαταλειφθεί από τον ένα βιολογικό τους γονέα, ή ένας γονέας μπορεί να έχει ελάχιστη επαφή με τα βιολογικά του παιδιά, ενώ ζει με τα παιδιά του συντρόφου του. Συχνά οι ενήλικες βιάζονται να ενωθούν τα διαφορετικά μέλη της οικογένειας μεταξύ τους, παραβλέποντας τις διαφορές τους, αλλά και το γεγονός ότι ξένοι μεταξύ τους άνθρωποι καλούνται να συγκατοικήσουν. Συνήθως τα προβλήματα που δημιουργεί αυτού του τύπου η συγκατοίκηση αντιμετωπίζονται καλύτερα, όταν οι ενήλικες είναι δίκαιοι με τα παιδιά, διαβιβάζουν προς αυτά τις προσδοκίες τους, δεν επικρίνουν τον διαφορετικό τρόπο ζωής, ενώ παράλληλα διευκολύνουν τη συναισθηματική έκφραση όλων των μελών.
- **Την ύπαρξη ενός συστήματος υπερ-οικογένειας** (Sager et al.) που μπορεί να περιλαμβάνει αρκετά σπιτικά και οικογένειες που συνδέονται μεταξύ τους μέσω των παιδιών.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΜΕ ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (2)

Η αξιολόγηση μιας ανασυσταμένης οικογένειας, προκειμένου να δομηθεί η συμβουλευτική/θεραπευτική παρέμβαση, απαιτεί να διερευνηθούν τα παρακάτω στοιχεία και ζητήματα από τον σύμβουλο/θεραπευτή:

- **I. Αρχικά ζητήματα της οικογένειας:**
- **Το όνομα με το οποίο αποκαλείται ο μη βιολογικός γονέας**, καθώς αυτό αποκαλύπτει ζητήματα δύναμης και εξουσίας μεταξύ των μελών. Τα συναισθήματα για τον μη βιολογικό γονέα και για τον γονέα που λείπει, που αποκαλύπτουν θέματα πίστης ή αποξένωσης.
- **Η απώλεια του βιολογικού γονέα**, που αποκαλύπτει ζητήματα απώλειας και θρήνου.
- **Η αγάπη των νέων μελών μεταξύ τους**, που αποκαλύπτει ζητήματα συναισθηματικών δεσμών.
- **Η εικόνα /φαντασίωση για την προηγούμενη δομή της οικογένειας**, που αποκαλύπτει τις γονεϊκές φαντασιώσεις, ιδιαίτερα για τα παιδιά τα οποία έχουν ταυτίσει με τον απόντα γονέα.
- **II Ζητήματα ανάπτυξης της οικογένειας:**
- **Τα ζητήματα πειθαρχίας από τον θετό γονέα**, που αποκαλύπτουν τον βαθμό και την ποιότητα εμπλοκής και σύνδεσής του με τα νέα προς αυτόν μέλη.
- **Η σύγχυση για τους ρόλους μέσα στην οικογένεια**, που αποκαλύπτει προσωπικά, πολιτισμικά και νομικά ζητήματα ανάθεσης ρόλων, τα οποία προκαλούν ασάφεια.
- **Οι συγκρούσεις των παιδιών μεταξύ τους**, που αφήνουν να φανούν οι συγκρούσεις των μη βιολογικών αδελφών μεταξύ τους.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΜΕ ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (3)

Ο ανταγωνισμός για το πώς μοιράζεται ο χρόνος των παιδιών με τους γονείς, που αποκαλύπτει ζητήματα επαφής με τον γονέα που λείπει, ανταγωνισμό αυτού με τον γονέα που έχει την κηδεμονία και αισθήματα ζήλειας του μη βιολογικού γονέα.

- **Το εκτεταμένο δίκτυο συγγενείας**, το οποίο φέρνει στην επιφάνεια προσδοκίες, διαφορές αξιών και τρόπων ζωής, αίσθημα του «ανήκειν» και επισκέψεις κατά τη διάρκεια σημαντικών εορταστικών διακοπών.
- **Οι σεξουαλικές συγκρούσεις**, που αποκαλύπτουν ζητήματα χαλάρωσης των ορίων γύρω από το σεξ.
- **Οι αλλαγές που φέρνει ο χρόνος**, που αποκαλύπτουν τον τρόπο με τον οποίο έχει οργανωθεί η οικογένεια και τα όρια που αυτή έχει.
- **Τα ζητήματα που έχουν σχέση, με τις επισκέψεις των παιδιών στον βιολογικό γονέα** και την επάνοδο στο σπίτι, για να φανεί κατά πόσον αυτές οι επισκέψεις επηρεάζουν τη σχολική τους φοίτηση, τις σχέσεις με τους συνομηλικούς και τη ζωή μέσα στο σπίτι.
- **III Συναισθήματα για την ταυτότητα της οικογένειας και τους άλλους:**
- **Η κοινωνική αποδοχή της ανασυσταμένης οικογένειας**, η οποία εκφράζεται κυρίως από την επαφή με πρόσωπα εκτός οικογένειας, την ποιότητα των δεσμών που έχει η οικογένεια με άλλες της ίδιας κοινότητας, αλλά και με τα μέλη των εκτεταμένων οικογενειών.
- **Η νοηματοδότηση της οικογένειας**, που αφορά την έννοια και τη σημασία που αποδίδουν τα μέλη στην ανασυσταμένη οικογένεια. Τι νοηματοδοτεί για τα ίδια και πόσο σημαντική είναι η οικογένεια για αυτά. Τα ερωτήματα που τίθενται είναι πολύ συγκεκριμένα: «Αισθάνονται τα μέλη ότι η νέα οικογένεια συμβάλλει θετικά ή αρνητικά στη συναισθηματική και βιολογική τους εξέλιξη;» «Θεωρούν τα μέλη ότι η οικογένεια είναι σημαντική για την πορεία της εξέλιξής τους;», «Ποια κριτήρια χρησιμοποιούν για να ορίσουν την ταυτότητα του μέλους της οικογένειάς τους;». Συνήθως τα κριτήρια αυτά διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία. Τα μικρά παιδιά θέτουν ως κριτήρια την εξ αίματος συγγένεια και τη συγκατοίκηση, ενώ τα μεγαλύτερα παιδιά και οι ενήλικες χρησιμοποιούν περισσότερο συναισθηματικά κριτήρια, όταν πρόκειται να ορίσουν ποιος ανήκει στην οικογένειά τους και ποιος όχι (Roe, Bridges, Dunn και O'Connor, 2006).

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΜΕ ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (4)

- **Η αυτοεικόνα και το επίπεδο αυτοεκτίμησης των μελών** χωριστά και ιδιαίτερα των γονέων. Καθώς οι γονείς αισθάνονται καλά με τον εαυτό τους, προσεγγίζουν τα παιδιά τους αλλά και τις δυσκολίες που αυτά αντιμετωπίζουν, με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση. Είναι σημαντικό βέβαια να εξετασθεί και κατά πόσον οι δυσκολίες που το άτομο -παιδί ή ενήλικας- συναντά μέσα στην ανασυσταμένη οικογένεια έχουν επιδράσει αρνητικά στην αυτοεικόνα του, οδηγώντας το σε απώλεια αυτοεκτίμησης.

IV Ζητήματα ενηλίκων:

- **Η επίδραση της γονικότητας στη, σχέση του ζεύγους.** Χρειάζεται να εξετασθεί κατά πόσο, οι σύζυγοι εξασφαλίζουν τον απαραίτητο χρόνο για να δομήσουν τη σχέση τους, ή, αντίθετα, αφιερώνουν τον περισσότερο χρόνο στα καθήκοντα που απορρέουν από τον γονικό τους ρόλο. Επίσης, πρέπει να εξετασθεί το κατά πόσον επιτρέπουν οι δυσκολίες που έχουν στη σχέση με τα παιδιά τους να παρεμβαίνουν στη μεταξύ τους σχέση και να επηρεάζουν την ποιότητά της.
- **Τα οικονομικά ζητήματα.** Κυρίως χρειάζεται να αξιολογηθούν τυχόν οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες αυτές και ποιος από τους ενήλικες είναι αυτός που έχει αναλάβει την οικονομική στήριξη της οικογένειας. Για παράδειγμα, άλλη δυναμική αναπτύσσεται στις σχέσεις των μελών μεταξύ τους, όταν ο μη βιολογικός γονέας είναι αυτός που στηρίζει οικονομικά την οικογένεια. **Οι συγκρούσεις με βιολογικό γονέα.** Η ποιότητα της σχέσης τού γονέα που δεν ζει στην οικογένεια με τα παιδιά του, καθώς και με τον/την πρώην σύντροφο, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη συναισθηματική κατάσταση των παιδιών, αλλά και την ισορροπία της οικογενειακής ζωής. Η απουσία ύπαρξης συγκεκριμένων ορίων στις σχέσεις και στην αλληλεπίδραση οδηγεί συχνά σε συγκρούσεις και σε δυσκολία οργάνωσης της ζωής μέσα στην οικογένεια. Για παράδειγμα, εάν ο βιολογικός γονέας δεν έχει συγκεκριμένες ημέρες και ώρες που μπορεί να βλέπει ή και να επισκέπτεται τα παιδιά του στο σπίτι τους, τούτο μπορεί να οδηγήσει σε αποδιοργάνωση τη ζωή μέσα στο σπίτι. Επίσης, συχνά τα αρνητικά συναισθήματα των ενηλίκων μεταξύ τους αντανακλώνται άμεσα και έμμεσα στη σχέση με τα παιδιά.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΜΕ ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (5)

- **Οι απαιτήσεις τον βιολογικού γονέα** σχετικά με την ανατροφή των παιδιών και τα υλικά αγαθά. Συχνά η ανατροφή και η διαπαιδαγώγηση των παιδιών γίνεται πεδίο σύγκρουσης και έκφρασης των αρνητικών συναισθημάτων που έχουν οι ενήλικες ο ένας για τον άλλον. Επίσης, το γεγονός ότι ο βιολογικός γονέας που δεν ζει με τα παιδιά μπορεί να μη συνεισφέρει οικονομικά στην ανατροφή τους επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη σχέση των ενηλίκων μεταξύ τους, αλλά και τις προσδοκίες του ενήλικα που έχει αναλάβει αυτά τα καθήκοντα.
- **Ο σύμβουλος/θεραπευτής, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, προσπαθεί να βοηθήσει τις ανασυσταμένες οικογένειες να αντιμετωπίσουν τις νέες προκλήσεις.**
- **Το πρώτο βήμα αυτής της παρέμβασης αφορά την παροχή βοήθειας για την αντιμετώπιση της απώλειας και της διαχείρισης του πένθους,** καθώς οι ανασυσταμένες οικογένειες έχουν προκόψει μέσα από την απώλεια. Συχνά οι ενήλικες χρειάζονται ατομική παρέμβαση, προκειμένου να ξεπεράσουν αισθήματα αποτυχίας της πρώτης σχέσης, αλλά και απώλειας του ιδανικού πρώτου γάμου. Τα παιδιά με τη σειρά τους βιώνουν τις δικές τους απώλειες (βιολογικό γονέα, διάσπαση του βιολογικού γονεϊκού ζεύγους, παλιότερο τρόπο ζωής, μετακόμιση, κ.λπ.). Ο σύμβουλος (Bray και Kelly, 1998. Bray, 2005) χρειάζεται να επικυρώσει αυτά τα συναισθήματα και να ενισχύσει την εξωτερική τους, να βοηθήσει τα παιδιά να πάρουν τις αποστάσεις τους από τις συγκρούσεις των γονέων και να τα βοηθήσει να αισθανθούν ότι υπάρχουν ζητήματα στη ζωή τους, που μπορούν τα ίδια να τα ελέγξουν (σχολείο, φίλους, ενδιαφέροντα).

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΜΕ ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (6)

- **Η αποσαφήνιση των μη ρεαλιστικών προσδοκιών είναι αναγκαίο βήμα** στην παροχή βοήθειας προς αυτές τις οικογένειες. Τα μέλη πρέπει να έρθουν αντιμέτωπα με τον μύθο της πυρηνικής οικογένειας που διατηρούν και να αντιληφθούν ότι οι ανασυσταμένες οικογένειες δεν είναι ίδιες με τις παραδοσιακές, ότι η προσαρμογή των μελών στις ανασυσταμένες δεν είναι πολύ γρήγορη και ότι αρνητικά και όχι θετικά συναισθήματα είναι σχεδόν βέβαιο πως θα διακατέχουν τις σχέσεις των μελών από την αρχή.
- Συχνά **η ενθάρρυνση δυαδικών σχέσεων**, τουλάχιστον στην αρχή τού σχηματισμού της ανασυσταμένης οικογένειας, βοηθά τα μέλη να σχηματίσουν δεσμούς συμπάθειας και εμπιστοσύνης (Visher και Visher). Μάλιστα, οι δύο γονείς τον πρώτο καιρό πρέπει να δίνουν περισσότερο χρόνο στη σχέση τους, προκειμένου να μάθουν ο ένας τον άλλον, να ενισχύσουν τον δεσμό τους και, ενωμένοι, να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα στη σχέση με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Οι δυαδικές σχέσεις μη βιολογικού γονέα και παιδιού, μέσα από τη συχνή αλληλεπίδραση στη βάση κοινών ενδιαφερόντων, φαίνεται να είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία θετικών δεσμών μεταξύ τους.
- **Οι γονείς θα βοηθηθούν πάρα πολύ, εάν έχουν μια κοινή γραμμή ως προς τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους.** Ο σύμβουλος/θεραπευτής μπορεί να βοηθήσει τους γονείς να καταστρώσουν ένα σχέδιο γονεϊκής διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους, για το οποίο θα συμφωνούν και οι δύο. Τον πρώτο ρόλο διαπαιδαγώγησης, κατά το πρώτο διάστημα σχηματισμού της οικογένειας, θα πρέπει να τον έχει ο βιολογικός γονέας, με τον μη βιολογικό γονέα να προσφέρει τη στήριξη του. Οι επαφές των παιδιών με τον βιολογικό γονέα που δεν μένει μαζί τους και η συχνότητα επισκέψεων αυτού του γονέα στο σπίτι χρειάζεται να συμφωνηθούν από την αρχή. Επίσης, είναι απαραίτητο οι ενήλικες που ζουν με το παιδί να μην επικρίνουν τον γονέα που δεν ζει μαζί του, γιατί πολύ συχνά το παιδί τραυματίζεται και μπαίνει στη διαδικασία να υπερασπισθεί αυτόν τον γονέα. Συχνά οι συγκρούσεις διεξάγονται με αφορμή τυχόν επικριτικά σχόλια για τον βιολογικό γονέα που δεν ζει μαζί του.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΜΕ ΑΝΑΣΥΣΤΑΜΕΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ (7)

- Ένα θέμα που χρειάζεται να συζητηθεί με τις οικογένειες αυτές αφορά τη σεξουαλικότητα και τη σεξουαλική συμπεριφορά των μελών κατά τη διάρκεια της συμβίωσής τους, και ειδικά όταν τα παιδιά φθάσουν στην εφηβική ηλικία. Στις ανασυσταμένες οικογένειες δεν υπάρχει το ταμπού της αιμομιξίας, εξαιτίας της μη βιολογικής συγγένειας κάποιων μελών μεταξύ τους. Η βιβλιογραφία δείχνει ότι **τα παιδιά στις ανασυσταμένες οικογένειες αντιμετωπίζουν περισσότερο από τα άλλα τον κίνδυνο της σεξουαλικής κακοποίησης, και συχνά ο θύτης είναι είτε ο πατριός ή ένας άλλος μη βιολογικός συγγενής (Finkelhor, 1987).** Μερικές φορές από τον φόβο μήπως κάποιες μορφές συμπεριφοράς τού μη βιολογικού γονέα προς τα παιδιά της οικογένειας παρεξηγηθούν και θεωρηθούν σημεία σεξουαλικής παρενόχλησης, οι μη βιολογικοί γονείς αποφεύγουν κάθε είδος στενής επαφής με τα παιδιά. Ο σύμβουλος/θεραπευτής καλείται να βοηθήσει τα μέλη να κάνουν τη διάκριση ανάμεσα στην κατάλληλη συναισθηματική οικειότητα των μελών, που χαρακτηρίζεται από το σεβασμό του ενός προς τον άλλον, και την οικειότητα -σωματική και συναισθηματική-, που έχει σεξουαλικό χαρακτήρα.

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (1)

- Η σχέση εργασίας και οικογένειας έχει γίνει αντικείμενο θεωρητικής προσέγγισης με τέσσερις διαφορετικούς τρόπους. Αυτοί οι τρόποι-μοντέλα που αναφέρονται παρακάτω καταδεικνύουν τον πολύπλοκο τρόπο σύνδεσης της εργασίας με την οικογένεια και το αντίστροφο.
- **Το μοντέλο των διαφορετικών συστημάτων.** Αυτό το μοντέλο βλέπει την οικογένεια και την εργασία ως δύο διαφορετικά συστήματα, με τη γυναίκα να ασχολείται με το σπίτι και τον άνδρα με τα δημόσια πράγματα (Zedeck, 1992). Το μοντέλο υποστηρίζει ότι εργασία και οικογένεια πρέπει να παραμείνουν ξεχωριστά συστήματα, προκειμένου να λειτουργούν ομαλά, και τα δύο φύλα να μην οδηγούνται σε συγκρούσεις. Αν και σπάνια χρησιμοποιείται αυτό το μοντέλο στις αναπτυγμένες χώρες, εν τούτοις επηρεάζει τις υπό ανάπτυξη χώρες, τόσο σε επίπεδο προσωπικών αποφάσεων όσο και σε επίπεδο κοινωνικής πολιτικής.
- **Το μοντέλο των πολλαπλών ρόλων.** Το μοντέλο αυτό αναφέρεται στους πολλούς και διαφορετικούς ρόλους που ο κάθε ενήλικας, ανεξάρτητα από το φύλο του, αναλαμβάνει (Bowen, 1991). Αυτό το μοντέλο δεν λαμβάνει υπόψη του παράγοντες που έχουν σχέση με το ευρύτερο περιβάλλον, όπως, για παράδειγμα, τη φύση της εργασίας.
- **Θεωρία της αντιστάθμισης.** Τα άτομα επενδύουν με διαφορετικό τρόπο στην εργασία και με διαφορετικό τρόπο στην οικογένεια (Champoux, 1978) και, κατά συνέπεια, ό,τι λαμβάνουν από το ένα σύστημα είναι αυτό που δεν μπορούν να λάβουν από το άλλο (Evans και Bartolome, 1984). Τα δύο συστήματα αναλαμβάνουν έναν αντισταθμιστικό ρόλο, εξασφαλίζοντας την ικανοποίηση του ατόμου.
- **Το μοντέλο της αλληλεπίδρασης.** Το μοντέλο αυτό αναγνωρίζει την αμοιβαία αλληλεπίδραση ανάμεσα στο σύστημα της οικογένειας και την εργασία, λαμβάνοντας υπόψη τις αντίστροφες επιδράσεις της οικογένειας και της εργασίας και αναγνωρίζοντας ότι οι επιδράσεις τους στην ψυχολογική κατάσταση του ατόμου και στις κοινωνικές συνθήκες που το περιβάλλουν μπορεί να είναι τόσο ανεξάρτητες όσο και κοινές (Chow και Berheide, 1988).

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (2)

Η δομή της εργασίας και οι εργασιακοί ρόλοι επιδρούν άμεσα στη ζωή της οικογένειας και στους ρόλους μέσα σε αυτήν. Η επίδραση αυτή ασκείται μέσα από (Zinn και Eitzen) τα ακόλουθα:

- Τον χρόνο και τον τόπο εργασίας,
- Το πρόγραμμα της εργασίας,
- Την κινητικότητα που μπορεί να απαιτεί η εργασία, και
- Το είδος της εργασίας.

Οι άνθρωποι -άνδρες και γυναίκες- εργάζονται περισσότερες ώρες από ό,τι πριν. Μάλιστα, ο χρόνος της εργασιακής απασχόλησης αυξάνεται όσο αυξάνονται και οι οικογενειακές ανάγκες. Ήδη από το 1987 είχε καταγραφεί ότι οι παντρεμένοι άνδρες εργάζονται περισσότερο από τους μη παντρεμένους, ενώ ισχύει το αντίστροφο για τις γυναίκες (Voydanoff, 1987). Οι πατέρες μικρών παιδιών εργάζονται περισσότερο από ό,τι οι πατέρες μεγαλύτερων σε ηλικία παιδιών. Οι γονείς συχνά αναγκάζονται να εργάζονται σε διαφορετικές βάρδιες, προκειμένου ο ένας από τους δύο να είναι μαζί με τα παιδιά, μειώνοντας όμως τις κοινές τους καθημερινές δραστηριότητες. Στην Ευρώπη, οι άνδρες εργάζονται περισσότερο από τις γυναίκες το σαββατοκύριακο, τις βραδυνές και τις νυχτερινές ώρες (Drew και Emerek, 1998).

Αρκετές φορές ο τύπος της απασχόλησης απαιτεί η οικογένεια να μετακινηθεί σε άλλη γεωγραφική περιοχή. Συνήθως, το μέλος που προσαρμόζεται ευκολότερα είναι ο εργαζόμενος, ενώ η υπόλοιπη οικογένεια βιώνει έντονο άγχος από την αλλαγή και τις απώλειες που την συνοδεύουν (Zinn και Eitzen, 1999).

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (3)

- Σε κάποιες περιπτώσεις επαγγελματιών μπορεί να μη μετακινείται όλη η οικογένεια, ωστόσο το εργαζόμενο μέλος αναγκάζεται συχνά να λείπει σε επαγγελματικά ταξίδια. Οι συχνές απουσίες τού εργαζόμενου μέλους πλήττουν τη συντροφικότητα στη συζυγική σχέση, διότι οι υπευθυνότητες για την καθημερινή ζωή της οικογένειας βαραίνουν μόνον τον ένα γονέα. Επίσης, οι συχνές απουσίες του εργαζόμενου μέλους συχνά δεν του επιτρέπουν να παρακολουθεί και να συμμετέχει στη ζωή των παιδιών της οικογένειας, οδηγούμενο στη συναισθηματική αποξένωση (Chia, 2000).
- **Ο τύπος του επαγγέλματος καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το κοινωνικό κύρος της οικογένειας αλλά και το οικογενειακό εισόδημα.** Το υψηλό κοινωνικό κύρος και οι καλές οικονομικές απολαβές αυξάνουν τη συζυγική ικανοποίηση και συμβάλλουν στη σταθερότητα του γάμου. Αντίθετα, η επαγγελματική ανασφάλεια και ο φόβος της ανεργίας επιδρούν άμεσα στη ζωή της οικογένειας.
- **Η ανεργία επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη λειτουργία της οικογένειας, κυρίως μέσω της επίδρασης που ασκεί στην αλληλεπίδραση του γονέα με τα παιδιά του.** Αν και οι άνεργοι γονείς διαθέτουν περισσότερο χρόνο για τα παιδιά τους, η αλληλεπίδραση και η επαφή δεν είναι τόσο ποιοτική, όσο είναι αυτή των εργαζόμενων γονέων με τα παιδιά τους. Η ανεργία ιδιαίτερα των ανδρών επηρεάζει τη συζυγική σχέση σε μεγάλο βαθμό, καθώς αυξάνονται οι συγκρούσεις αλλά και η δυσαρέσκεια του ενός από τον άλλον.

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (4)

- Η επίδραση της οικογένειας στην εργασία ασκείται κυρίως διαμέσου της γονικότητας και της δυναμικής του ζεύγους (Haas, 1999).
- Οι εργαζόμενες μητέρες αναγκάζονται πολύ συχνά να απουσιάζουν από την εργασία τους, προκειμένου να μεγαλώσουν τα παιδιά τους, ή να αλλάξουν επαγγελματική δραστηριότητα, προτιμώντας μορφές επαγγελματικής δραστηριότητας που τους επιτρέπουν μεγαλύτερη ευελιξία και τους παρέχουν τη δυνατότητα να βρίσκονται περισσότερο χρόνο κοντά στα παιδιά τους. Τέτοιες μορφές δραστηριότητας είναι η εργασία στο σπίτι και η αυτοαπασχόληση (McManus, 2001). Συχνά δε εγκαταλείπουν τα σχέδιά τους για καριέρα (Haas, 1999. Massiah, 1999). Επίσης, οι οικογένειες με εργαζόμενη μητέρα -και ακόμα περισσότερο οι μονογονεϊκές- βρίσκονται σε θέση εξάρτησης από τις εκτεταμένες οικογένειες, καθώς ζητούν βοήθεια για τη φροντίδα του παιδιού. Αυτή η σχέση εξάρτησης φαίνεται να οδηγεί στη δημιουργία ενός νέου τύπου οικογένειας, καθώς οι γονείς των γονέων συμμετέχουν ενεργά στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των εγγονών τους και συχνά συνεχίζουν να υποστηρίζουν και οικονομικά τα παιδιά τους.
- Η δυναμική του ζεύγους επηρεάζει την εργασία, και αυτό διότι πολύ συχνά τα προβλήματα στον γάμο επηρεάζουν την παραγωγικότητα, ιδιαίτερα για τους άνδρες (Haas, 1999) οι οποίοι φαίνεται να δυσκολεύονται περισσότερο από τις γυναίκες να θέσουν ψυχολογικά όρια ανάμεσα στην ποιότητα της συζυγικής τους σχέσης και την απόδοσή τους στην εργασία.

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (5)

- **Η σχέση εργασίας-οικογένειας είναι πολύ συχνά μία σχέση συγκρουσιακή.** Οι ερευνητές και επαγγελματίες εντόπισαν ότι οι επιδράσεις που ασκεί η εργασία στην οικογένεια, αλλά και η οικογένεια στην εργασία συχνά φορτίζουν ψυχικά το άτομο, μειώνοντας την ικανοποίηση που αυτό λαμβάνει και από τους δύο χώρους και πλήττοντας την ψυχική του κατάσταση.
- Οι απαιτήσεις του κάθε ρόλου συνίστανται στις υποχρεώσεις που αναλαμβάνει το άτομο, στα πεδία υπευθυνότητάς του, στις δεσμεύσεις και τις προσδοκίες του ως προς την επιτέλεση του ρόλου. Οι πηγές όμως για αυτούς τους ρόλους, στην περίπτωση της σύγκρουσης εργασίας-οικογένειας, βρίσκονται σε ανισορροπία, οδηγώντας το άτομο σε ψυχικές συγκρούσεις. Το άτομο βιώνει έντονο άγχος που το οδηγεί τελικά σε περιορισμό των ικανοτήτων για την πραγμάτωση των ρόλων του.
- Η επιστημονική καταγραφή αυτής της συγκρουσιακής σχέσης δείχνει καθαρά ότι οι επιδράσεις του ενός χώρου στον άλλον, όπως περιγράφηκαν προηγουμένως, δεν είναι αναίμακτες. Η σύγκρουση, μάλιστα, δεν αφορά μόνον τους συγκρουσιακούς ρόλους που μπορεί να έχει το ίδιο άτομο. Οι περισσότερες ώρες που αφιερώνει ο εργαζόμενος γονέας στην εργασία του είναι ένας ακόμη λόγος δημιουργίας αυτής της σύγκρουσης (Ford et al). Η οικογενειακή ζωή επηρεάζεται αρνητικά. Προηγουμένως είδαμε ότι οι πατέρες, και ειδικά οι πατέρες μικρότερων παιδιών, εργάζονται περισσότερες ώρες. Σε αρκετές περιπτώσεις, αυτό ισχύει και για τις γυναίκες.

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (6)

- Καθώς αυξάνονται από τη μια οι ώρες εργασίας και από την άλλη ο αριθμός μικρών παιδιών στο σπίτι, οι εργαζόμενοι γονείς βιώνουν πιέσεις από τους ρόλους τους τόσο στην εργασία όσο και στην οικογένεια. Οι ρόλοι δεν είναι πια σαφείς και ξεκάθαροι, και κυρίως ο ρόλος που βιώνεται ως μη σαφής και ξεκάθαρος και οδηγεί σε περισσότερο άγχος, είναι αυτός της οικογένειας (Mischel, Mitchelson, Pichler και Cullen). Η ασάφεια του ρόλου μέσα στην οικογένεια και οι συγκρουσιακές απαιτήσεις των δύο ρόλων συχνά οδηγούν τον εργαζόμενο γονέα σε ψυχική εξάντληση. Διαταράσσονται η λειτουργία του και η συμπεριφορά του τόσο στο σπίτι όσο και στην εργασία. Επιπρόσθετα, όταν η εργασία παρεισφρέει στον χώρο της οικογένειας, μειώνονται οι κοινές δραστηριότητες με τα μέλη της οικογένειας, μειώνεται η συναισθηματική υποστήριξη που λαμβάνει ο εργαζόμενος γονέας από τα μέλη της οικογένειάς του και, κατά συνέπεια, επηρεάζεται με τρόπο αρνητικό η ικανοποίηση που αυτός αποκομίζει από τη ζωή συνολικά (Mesmer-Magnus και Viswesvaram).
- Τα αρνητικά αποτελέσματα της σύγκρουσης φαίνονται και σε άλλα επίπεδα της ζωής του ατόμου. Οι εργαζόμενοι γονείς, όταν συγκρούονται οι δύο ρόλοι τους, κινδυνεύουν να οδηγηθούν σε επαγγελματική εξουθένωση (burnout). Η εξουθένωση αυτή εμφανίζεται με σωματικά προβλήματα -αυξομείωση του βάρους, πονοκέφαλοι και ζαλάδες- που ταλαιπωρούν το άτομο και το εμποδίζουν από το να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις των δύο ρόλων (Lee, 1993). Συχνά τα άτομα καταφεύγουν στη χρήση ουσιών και αυξάνουν την κατανάλωση του αλκοόλ (Noor, 2002), στην προσπάθειά τους να ξεφύγουν από τη σύγκρουση και να ανακουφισθούν από το άγχος.

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (7)

- Βιώνουν όλοι οι εργαζόμενοι γονείς κατά τον ίδιο τρόπο τη σύγκρουση εργασίας-οικογένειας; Επηρεάζονται όλοι στον ίδιο βαθμό; Τι μπορεί να μειώσει την ένταση της σύγκρουσης και σε κάποιες περιπτώσεις να την προλάβει;
- Αυτά τα ερωτήματα προκύπτουν από την ανάγκη να βρεθούν οι διαφοροποιητικοί παράγοντες, προκειμένου να βοηθηθούν οι εργαζόμενοι που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο, αλλά και να τεθούν οι βάσεις για μια ουσιαστική διαδικασία πρόληψης. **Τρεις είναι οι διαφοροποιητικοί παράγοντες που μέχρι στιγμής έχουν προκύψει από τα ερευνητικά δεδομένα.**
- **Ο πρώτος αφορά σε παραμέτρους και χαρακτηριστικά της προσωπικότητας.** Φαίνεται λοιπόν ότι ο βαθμός στον οποίο οι άνθρωποι, εξαιτίας της προσωπικότητάς τους, αντιδρούν με αρνητική συναισθηματική ένταση σε ερεθίσματα του περιβάλλοντος (νευρωτισμός) καθορίζει σε μεγάλο βαθμό και επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αυτοί βιώνουν τη σχέση εργασίας-οικογένειας και τις ασυμφωνίες που προκύπτουν από αυτήν (Rantanen, Pulkkinen και Kinnunen, 2005). Σύμφωνα με αυτήν την οπτική, οι προσπάθειες που διεξάγονται τα τελευταία χρόνια κινούνται προς την κατεύθυνση της κατασκευής ψυχομετρικών εργαλείων που μπορούν από νωρίς να αξιολογήσουν τις στρατηγικές προσαρμογής που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι, όταν έρχονται αντιμέτωποι με ασυμβίβαστες καταστάσεις που προκαλούνται από τη σχέση εργασίας-οικογένειας (Kursch, Schneewind και Reeb, 2009).
- Ένα -ψυχομετρικό εργαλείο αξιολόγησης των μηχανισμών και στρατηγικών προσαρμογής στη σύγκρουση εργασίας-οικογένειας είναι το Adaptive Strategies in Work and Family (ASIWAF) που κατασκευάσθηκε από τους Kursch, Schneewind και Reeb (2009).

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (8)

- Ένας άλλος διαφοροποιητικός παράγοντας είναι το φύλο. Από τη στιγμή που η γυναίκα/σύζυγος και μητέρα εισήλθε στην αγορά εργασίας, ένα ερώτημα γεννήθηκε: «Πώς τα καταφέρνει;». Αυτό το ερώτημα πυροδότησε αρκετές έρευνες οι οποίες κορυφώθηκαν τη δεκαετία του '90 (Aryee et al). Μάλιστα, ανεξάρτητα από ό,τι θα περίμενε κάποιος δεν υπάρχουν ερευνητικές αποδείξεις που να στηρίζουν την πεποίθηση ότι η γυναίκα επιλέγει το επάγγελμα που εξυπηρετεί περισσότερο τον συζυγικό και γονικό της ρόλο (Buding και England; Rosenfeld και Spenner), παρ' όλο που τα εργασιακά πρότυπα των γυναικών είναι στενά συνδεδεμένα με αυτά που απορρέουν από τον οικογενειακό τους ρόλο (Brewster και Rindfuss). Πιο συγκεκριμένα, η γυναίκα δεν επιλέγει το αντικείμενο των σπουδών της και τον τύπο του επαγγέλματος με κύριο γνώμονα την επιθυμία της για γάμο και οικογένεια. Ωστόσο αργότερα, προκειμένου να αντεπεξέλθει και στους τρεις ρόλους της, μπορεί να αλλάξει τη μορφή απασχόλησής της, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο ασκεί το επάγγελμά της.
- Υπό αυτό το πρίσμα, οι ερευνητές της σύγκρουσης εργασίας-οικογένειας έστιασαν την προσοχή τους στις διαφορές ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα. Σε αυτό το πεδίο, οι έρευνες σχετικά νωρίς έδειξαν ότι η σύγκρουση εργασίας-οικογένειας επηρέασε σε μεγαλύτερο βαθμό και αρνητικά την ικανοποίηση των γυναικών από το επάγγελμά τους από ό,τι των ανδρών (Kossek και Ozeki). Οι γυναίκες φέρνουν το βάρος της φροντίδας των παιδιών αλλά και των ηλικιωμένων. Κατά συνέπεια, βιώνουν μικρότερη ικανοποίηση από τη δουλειά τους, όταν αυτά τα καθήκοντά τους συγκρούονται με τις απαιτήσεις της εργασίας τους. Οι μητέρες που επιστρέφουν στην εργασία τους μετά από την ανατροφή του παιδιού τους συχνά χάνουν προνόμια και οικονομικές απολαβές που είχαν κερδίσει στο παρελθόν, γεγονός που τις οδηγεί σε μικρότερη ικανοποίηση από την εργασία.

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (9)

- Η σύγκρουση οικογένειας-εργασίας για τις γυναίκες είναι σε θέση να προβλέψει και, κατά συνέπεια, να επηρεάσει την ικανοποίησή τους από το επάγγελμα, τη δυσφορία από τον γονικό τους ρόλο και τα συμπτώματα που αυτές θα εκδηλώσουν εξαιτίας της ψυχικής πίεσης. Η ίδια σύγκρουση για τους άνδρες είναι σε θέση να προβλέψει και, κατά συνέπεια, να επηρεάσει την ικανοποίησή τους από τη συζυγική σχέση, τη δυσφορία από τον γονικό τους ρόλο και τα συμπτώματα στρες που αυτοί εκδηλώνουν, τόσο σε ψυχικό όσο και σε σωματικό επίπεδο (Kinnunen et al.). Τα προβλήματα που βιώνουν οι άνδρες στον γάμο τους επηρεάζουν την απόδοσή τους και, αντίστροφα, τα προβλήματα στην εργασία τους επηρεάζουν τη σχέση τους με τη σύζυγό τους.
- Ο τελευταίος παράγοντας που θα καθορίσει τον βαθμό στην ένταση της σύγκρουσης είναι η υποστήριξη που ο εργαζόμενος γονέας λαμβάνει τόσο από την οικογένειά του όσο και από το εργασιακό του περιβάλλον (Frone, Voytenoff. Η στήριξη φαίνεται να είναι σημαντική με όποιον τρόπο και αν αυτή παρέχεται: συναισθηματική υποστήριξη, ενθάρρυνση, βοήθεια σε πρακτικά ζητήματα. Η υποστήριξη που λαμβάνει ο εργαζόμενος γονέας από τον/τη σύντροφό του μειώνει σε μεγάλο βαθμό τη σύγκρουση που ο ίδιος βιώνει ανάμεσα στις υποχρεώσεις του ως γονέα και σε αυτές ως εργαζομένου (Blanch και Aluja; Byron; Ford et al.). Φαίνεται ότι όση στήριξη και αν λαμβάνουν οι εργαζόμενοι γονείς από τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας ή/και τα μέλη της κοινότητας δεν είναι αρκετή, αν οι δύο γονείς δεν στηρίζουν συναισθηματικά ο ένας τον άλλον. Αντίθετα, όταν οι δύο σύζυγοι έχουν μιαν επαρκή συναισθηματική επικοινωνία και δείχνουν την υποστήριξή τους ο ένας στον άλλον, τότε βιώνουν λιγότερη σύγκρουση από τις αντικρουόμενες απαιτήσεις των ρόλων τους.

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (10)

- **Η συγκρουσιακή σχέση εργασίας-οικογένειας (WFC) έχει και μια άλλη πλευρά, τη σύγκρουση οικογένειας-εργασίας (FWC) που αναφέρεται στις παρεμβάσεις που δέχεται το άτομο στην εργασία από τις οικογενειακές του υποχρεώσεις, παρεμβάσεις που το ίδιο τις βιώνει με τρόπο αρνητικό. Ο εργαζόμενος γονέας αισθάνεται ότι ο ρόλος του στην οικογένεια πλήττει την εργασιακή του απόδοση (Mesmer-Magnus και Viswesvaram; Mischel, Mitchelson, Pichler και Cullen). Συχνά ο εργαζόμενος γονέας αναγκάζεται να απουσιάζει από την εργασία του ή να διακόπτει την εργασία του, προκειμένου να ανταποκριθεί σε καθήκοντα που απορρέουν από τον οικογενειακό του ρόλο και, κυρίως, από τον γονικό του ρόλο.**
- Οι επαγγελματίες από νωρίς είχαν διαχωρίσει αυτές τις δύο συγκρούσεις, ακριβώς επειδή πηγή των παρεμβάσεων που οδηγούσαν σε συγκρούσεις ήταν δύο διαφορετικές περιοχές -στη μια περίπτωση η εργασία και στην άλλη η οικογένεια. Μετα-αναλυτική μελέτη (Mesmer-Magnus και Viswesvaram) έδειξε ότι και επιστημονικά πρόκειται για δύο διαφορετικές οντότητες οι οποίες πρέπει να μελετηθούν ξεχωριστά.
- **Η σχέση εργασίας-οικογένειας και το αντίστροφο δεν είναι πάντα συγκρουσιακή.** Μία παράμετρος εκτός της σύγκρουσης που συνδέει αυτά τα δύο συστήματα είναι ο «εμπλουτισμός» (enrichment). Ο εμπλουτισμός αναφέρεται στην έκταση και τον βαθμό στον οποίο οι εμπειρίες που βιώνει το άτομο από τον ένα του ρόλο ενισχύουν και βελτιώνουν την απόδοσή του στον άλλον (Greenhaus και Powell; Michel και Clark

ΣΧΕΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (11)

- **Συχνά οι συγκρούσεις εργασίας-οικογένειας οδηγούν τη γυναίκα να επιλέξει έναν από τους δύο ρόλους.** Συνήθως επιλέγει τον ρόλο της οικογένειας. Γυναίκες που πήραν τέτοιες αποφάσεις αναφέρουν ότι λαμβάνουν λιγότερη ικανοποίηση από τον ρόλο τους αυτόν και αισθάνονται ότι δεν αποδίδουν αρκετά. Αντίθετα, γυναίκες που επέστρεψαν στην εργασία τους μετά από περίοδο απουσίας λόγω ανατροφής παιδιών αναφέρουν ότι συχνά παίρνουν δύναμη από τον ένα ρόλο για να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις απαιτήσεις του άλλου.
- Η έννοια του εμπλουτισμού είναι σχετικά πρόσφατη και χρειάζεται ακόμη περισσότερη μελέτη, για να φανούν οι παράγοντες που την ενισχύουν ή που, αντίθετα, την αποδυναμώνουν. Βεβαίως υπάρχουν και άλλες παράμετροι που πριμοδοτούν τη σχέση εργασίας-οικογένειας, οι οποίες χρειάζεται να διερευνηθούν για να αναδειχθούν. Η ανάδειξή τους θα δώσει πολύτιμες πληροφορίες, προκειμένου τα άτομα να εστιάσουν στη θετική πλευρά της σχέσης και, κατά συνέπεια, να αναποκομίζουν θετικά συναισθήματα που είναι σημαντικό εφόδιο για τη ζωή και την καθημερινότητά τους.